

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra bezpečnostních studií

Diplomová práce

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra bezpečnostních studií

Příčiny Ukrajinské krize

Diplomová práce

Autor práce: Aneta Bartáková

Studijní program: Politologie - Bezpečnostní studia

Vedoucí práce: Aliaksei Kazharski, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne: 1. 1. 2020

Aneta Bartáková

Bibliografický záznam

BARTÁKOVÁ, Aneta. *Příčiny Ukrajinské krize*, 2020. 68 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra bezpečnostních vztahů. Vedoucí diplomové práce Aliaksei Kazharski, Ph.D. Rozsah práce: 108 220 znaků

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat svému vedoucímu diplomové práce. Pan Aliaksei Kazharski, Ph.D. mi poskytl jak cenné rady, tak především odborné vedení mé závěrečné práce, a proto mu za čas, který mi v posledních měsících věnoval, náleží velký dík.

Anotace

Liberální chápání mezinárodní politiky v současné době dominuje. Je ale důležité zmínit, že stále existují státy, které si toto chápání doposud neosvojily, což s sebou přináší značné komplikace. Současný střet dvou chápání, tj. liberalismu a realismu, konstantě formuje bezpečnostní prostředí. Pravděpodobně nejzjevnějším případem současnosti se jeví případ Ukrajiny a související Ukrajinské krize.

Cílem této práce je podat obraz příčin Ukrajinské krize, a to v širším kontextu, než je obecně interpretován napříč jednotlivými médii, a to s využitím ofenzivně realistického rámce. Budou zkoumány motivy jednání jednotlivých aktérů konfliktu, a to především Ruska, ve snaze představit tyto motivy ne jako primárně útočné, ale do jisté míry i obranné. K naplnění výše zmíněného cíle mi bude sloužit několik výzkumných otázek - Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit hlavní příčiny vypuknutí konfliktu na Ukrajině? Jaký aktér je dle ofenzivního realismu odpovědný za vypuknutí konfliktu? Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit motivy jednání klíčových aktérů (tj. Ruska, Západu)?

Annotation

A liberal understanding of international politics is currently dominant. However, it is important to note that there are still states that have not adopted this understanding, yet, which brings complications here. The current clash of these two understandings, i.e. liberalism and realism, thus constantly forms the security environment. Probably the most obvious case of the present seems to be the case of Ukraine and the related Ukraine crisis.

The aim of this diploma thesis is to give a picture of the causes of the Ukraine crisis in a broader context than is generally interpreted across individual media, using an offensive-realistic framework. The motives of the individual actors of the conflict, especially Russia, will be examined in an attempt to present those motives as not primarily offensive but to some extent as defensive. Several research questions will serve me to fulfil the above-mentioned goal - How can the main causes of the outbreak of the conflict in Ukraine be explained from the perspective of offensive realism?

According to offensive realism, what actor is responsible for the outbreak of conflict? In terms of offensive realism, how can the motives of the key actors (i.e. Russia, the West) be explained?

Klíčová slova

Ukrajinská krize, Ukrajina, krize, příčiny Ukrajinské krize, Rusko, Západ, ofenzivní realismus, John Mearsheimer

Keywords

Ukraine crisis, Ukraine, crisis, causes of the Ukraine crisis, Russia, the West, offensive realism, John Mearsheimer

Title

Causes of the Ukraine crisis

Obsah

Úvod	8
1. Metodologický rámec	12
2. Teoretický rámec	14
2.1 Moc jako klíčový koncept	14
2.2 Ofenzivní realismus jako teorie	15
2.3 Strategie balancování	18
2.4 Defenzivní vs. ofenzivní realismus	20
2.5 Liberalismus vs. ofenzivní realismus	22
2.6 Zhodnocení a kritika ofenzivního realismu	26
3. Průběh Ukrajinské krize	27
3.1 Role Ukrajiny	27
3.2 Nástin průběhu Ukrajinské krize	28
4. Příčiny Ukrajinské krize	34
4.1 Mearsheimerovo chápání příčin Ukrajinské krize	35
4.2 Motivy jednání Ruské federace	38
4.2.1 Teoretický základ	38
4.2.2 Praktická aplikace	40
4.3 Motivy jednání Západu	44
4.3.1 Teoretický základ	44
4.3.2 Praktická aplikace	46
5. Shrnutí poznatků	49
Závěr	52
Summary	57
Seznam použitých zdrojů	59

Úvod

Role studené války z hlediska vývoje podoby mezinárodního systému je neoddiskutovatelná. Stejně tak rozpad Sovětského svazu, potažmo celého východního bloku, vedl hned k několika změnám, které ve své podstatě zásadně ovlivnily podobu mezinárodního systému. Ekonomická liberalizace do velké míry nastartovala proces globalizace, který se postupně dostal i do jiných odvětví. Komplexní vzájemná závislost narůstala velice rychle. Nastolený trend do velké míry ovlivnil chápání mezinárodní politiky napříč jednotlivými aktéry. Pro mnohé konec studené války předznamenal začátek epochy, kdy se interakce mezi jednotlivými státy rapidně zvyšuje, roste vzájemná závislost, a tak šance propuknutí konfliktu díky tomu výrazně klesá. Tato perspektiva rovněž značí, že se jednotlivé státy více než potenciální vojenští rivalové vnímají jako členové jedné velké rodiny, a to tzv. mezinárodního společenství. Liberální, optimistické chápání mezinárodního systému tak začalo velmi rychle dominovat politickému myšlení.

Realismus, jakožto směr s tradičně pesimistickým pohledem na mírovou mezinárodní spolupráci, proto začal být na poli mezinárodních vztahů značně upozadován (Mearsheimer 2001: 1). Realistické chápání, které bylo po dlouhou dobu dominantním směrem formujícím politické prostředí, začalo postupně ustupovat do pozadí, jelikož nebylo schopno aktivně reagovat na nové výzvy. Liberální dogma mezi západními mocnostmi, které nastalo po rozpadu východního bloku, tak nahradilo realistické chápání mezinárodního prostředí (Rambachan 2013). Je ale důležité zmínit, že ne všichni aktéři mezinárodního systému si toto nové chápání osvojily, což s sebou přináší značné komplikace. Pravděpodobně nejzjevnějším případem se jeví případ Ukrajiny a související Ukrajinské krize, kdy na jedné straně stojí liberální Západ a na druhé striktně realisticky orientované Rusko.

Vztahy mezi Východem a Západem formují bezpečnostní prostředí na evropském kontinentě už desítky let. Ukrajinská krize, jako důsledek tohoto napětí, definuje momentálně bezpečnostní prostředí v Evropě. Stejně tak krize velmi negativně ovlivňuje bezpečnost celosvětovou, zejména v oblasti energetiky, snižování počtu jaderných zbraní, regionálních konfliktů, zbrojení, ale i ekonomiky. Podobně jako téměř všechny konflikty

se jedná o konflikt multikauzální, čili jedná se o výsledek složité směsi ekonomických, politickými, ale i historických nebo kulturních příčin. I když je pravdou, že tento konflikt může být do velké míry vnímán jako novodobý boj mezi Východem a Západem (Demir 2014: 505), neměl by být vnímán pouze „černobíle“. Cílem této práce tedy bude podat obraz příčin Ukrajinské krize, a to v širším kontextu, než je obecně interpretován napříč jednotlivými médii. Společnost, ve které žijeme, je, ať už si to připouštíme či nikoliv, definována interpretací událostí skrze liberální pohled na svět. Z tohoto důvodu je Ukrajinská krize vnímána primárně jako chyba Ruska. Cílem mojí diplomové práce bude tento pohled alespoň částečně narušit. S využitím neorealistického, potažmo ofenzivně realistického rámce Johna Mearsheimera, tak představím Ukrajinskou krizi v zcela novém světle. Budou zkoumány motivy jednání jednotlivých aktérů konfliktu, a to především Ruska, ve snaze představit tyto motivy ne jako primárně útočné, ale do jisté míry i obranné. Současně bude vyjádření autora z roku 2014 ohledně příčin Ukrajinské krize vycházející z jeho článku „*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*“ podrobena kritické analýze pramenící z akceptace liberálního Západu.

K naplnění výše zmíněného cíle mi bude sloužit několik výzkumných otázek. Ty jsou strukturovány následovně zejména z toho důvodu, aby mi umožnily zachovat celý text více organizovaný a strukturovaný. Primární výzkumná otázka je tak ještě dále rozvedena o dva podbody, které blíže specifikují konkrétní aspekty problému.

- Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit hlavní příčiny vypuknutí konfliktu na Ukrajině?
 - Jaký aktér je dle ofenzivního realismu odpovědný za vypuknutí konfliktu?
 - Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit motivy jednání klíčových aktérů (tj. Ruska, Západu)?

Moje diplomová práce bude rozdělena do pěti hlavních kapitol. První část mojí závěrečné práce se bude věnovat metodologickému rámci. V této kapitole bude nastíněn proces výzkumu. Tato diplomová práce není založena na žádné konkrétní empirické metodě, ale vychází především ze společenskovední analýzy a zkoumání sekundárních zdrojů, jako jsou hlavně odborné články, ale i další dokumenty, které nám ve svém důsledku umožní pochopení spojitostí v širším kontextu.

Druhá kapitola bude mapovat teoretický rámec celé práce. Jelikož bude daný výzkumný problém zkoumán právě z perspektivy ofenzivního realismu, bude se jednat o teoreticky jasně ukotvenou analýzu daného problému. Tento rámec byl zvolen primárně z toho důvodu, že realismus jako takový neposkytuje dostatečně specifické teoretické zakotvení, jelikož mezi jeho jednotlivými zástupci dochází ke značným neshodám, a jedná se tak o značně nekonzistentní směr.

Teoretická část bude vycházet především z učení amerického politologa Johna Mearsheimera. Podle něj je příslib nekonečného míru napříč mezinárodním systémem, který vyplývá ze vzájemné spolupráce, zcela mylný, jelikož aktéři mezinárodního systému se vzájemně považují za hrozby a budou spolu tak vždy soupeřit o moc. Důvodem tohoto chování je podle Mearsheimera struktura mezinárodního systému. Právě ta státy nutí chovat se ofenzivně (Mearsheimer 2001: 2-3). Podle toho je také jeho koncepce nazývána jako ofenzivní realismus.

John Mearsheimer (2001: 4-5) tak přišel s naprosto novým chápáním mezinárodní politiky. Blíže se jeho koncepci budu věnovat v první kapitole méj závěrečné práce. Stěžejním dílem této části bude kniha „*The Tragedy of Great Power Politics*“, nicméně budu čerpat i z jiných jeho děl. Vedle základních myšlenek bude kapitola obsahovat i srovnání s Waltzovým defenzivním realismem. Následovat bude srovnání s liberalismem. Poslední podkapitola této části se bude věnovat zhodnocení a kritice tohoto směru.

Další kapitola se bude věnovat nastínění průběhu krize a jejího vlivu na současné bezpečnostní prostředí. Nejprve bude vysvětlena důležitost role Ukrajiny ve vzájemných rusko-západních vztazích. Poté bude popsána Ukrajinská krize v kontextu několika událostí, které ve svém důsledku přispěly k eskalaci samotného konfliktu.

Navazovat bude klíčový segment celé práce – analytická část. Ta bude přímo navazovat na části předchozí. Cílem této kapitoly bude veškeré teoretické znalosti aplikovat na konkrétní případ, tj. na Ukrajinskou krizi, a následně zodpovědět všechny výzkumné otázky. I přes značný vliv ofenzivního realismu na poli analýzy mezinárodní politiky pouze velice málo akademiků aplikovalo ofenzivně realistický teoretický přístup při zkoumání příčin Ukrajinské krize (D'Anieri 2019: 103). S využitím tohoto rámce tak zanalyzuji příčiny vypuknutí výše zmíněného konfliktu z poměrně neprobádaného úhlu.

V první části této kapitoly se nejprve budu věnovat chápání příčin vypuknutí Ukrajinské krize z pohledu Johna Mearsheimera, které bude vycházet z jeho článku „*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*“. Následně bude jeho vnímání podrobena kritické analýze ve snaze poukázat na nesrovnalosti vyplývající z určitých nesouladů mezi jím uveřejněnými díly.

Závěrečná kapitola pak shrne veškeré doposud zmíněné poznatky s cílem představit ucelený a jednostranně nezaujatý přehled příčin Ukrajinské krize na rozdíl od Johna Mearsheimera.

Analytická část této práce bude vycházet primárně z odborných článků, věnujících se této problematice. Dále budou využity oficiální dokumenty a prohlášení hned několika klíčových aktérů konfliktu, aby dokládaly jednotlivé motivy jednání. Jako doplňkový zdroj budou využity články a rozhovory z tištěných médií nebo adekvátních internetových portálů, a to především ve snaze docílit komplexního pohledu na tento konkrétní případ.

Mnou zvolené téma vnímám jako stále značně aktuální, a proto relevantní, pravděpodobně z toho důvodu, že Ukrajinská krize od svého vypuknutí až doposud stále značně ovlivňuje bezpečnostní prostředí nejenom v Evropě. Geopolitický aspekt celé krize jen umocňuje důležitost zkoumání. Detailní rozkrytí příčin proto může napomoci při následném řešení krize. Případná rizika této práce vidím v možném nedostatku nestranných zdrojů týkajících se Ukrajinské krize. Zcela zřejmě se jedná o téma, které je v médiích veřejně interpretováno značně zaujatě, a to skrze liberální pohled na svět.

1. Metodologický rámec

Jak už bylo zmíněno v úvodu, tato kapitola předkládané závěrečné práce se bude věnovat metodologickému rámci. Moje diplomová práce není založena na žádné originální empirické metodě, ale především na společenskovední analýze a zkoumání sekundárních zdrojů, jako jsou především odborné články, ale i oficiální vyjádření jednotlivých politiků či organizací nebo think-tanků. V průběhu výzkumu jsem vycházela z nejrůznějších textů mnoha autorů, právě z důvodu potřeby jednostranně nezaujatého posouzení příčin vypuknutí Ukrajinské krize, které nám ve svém důsledku umožní pochopení spojitostí v širší rovině. Předmětem výzkumu je totiž bohatý popis jevu v detailním kontextu.

Veškerá data, která jsem využívala, byla podrobena pečlivému výběru. Zakládala jsem si jak na jednostranném nezaujetí, tak na preciznosti. Během jakékoliv analýzy by totiž každý analytik měl být schopen definovat význam a účel všech dokumentů, které využívá během vlastního výzkumu. Stejně tak by měl být připraven hledat a najít další dokumenty pro doplnění mezer během analyzování nashromážděných dat (Bowen 2009: 32-34).

Jelikož během svého výzkumu vycházím primárně z nečíselných dat, jedná se o výzkum kvalitativní. Tento typ analýzy mi umožní interpretovat jak význam, tak především i souvislosti jednotlivých událostí. Kvalitativní metodologie je nejvíce účinná jako prostředek interpretace nehmotných faktorů a slouží tak soubornému pochopení a poznání i složitých situací. Pravděpodobně za nejsilnější stránku spojenou s využitím kvalitativní metodologie během výzkumu můžeme považovat komplexní, textově uchopené pojetí výzkumného problému (Crossman 2019). Právě proto, že cílem mojí diplomové práce je vysvětlení hlavních příčin vypuknutí Ukrajinské krize, tato cesta se mi jeví jako ideální způsob, jež mi umožní zodpovědět mnou výše kladené výzkumné otázky.

Pro účely sociálního výzkumu jsou dokumenty označovány jako tzv. „sociální fakta“, která jsou vytvářena a následně sdílena a využívána sociálně organizovaným způsobem (Atkinson – Coffey 1997: 47). Dokumenty, jež spadají do této kategorie a odpovídají tak tomuto popisu, mají v rámci sociálního výzkumu několik podob. Jedná se především o knihy, brožury, časopisy, noviny, tiskové zprávy, nejrůznější zápisy či podklady z jednotlivých jednání apod. Jsou k dohledání v archivech, knihovnách či na internetu.

Především s příchodem internetu se dostupnost jednotlivých zdrojů sociálního výzkumu výrazně zvýšila. V současné době se na internetu dá dohledat vskutku velké množství relevantních zdrojů bez větších obtíží. Navíc jsou tyto dokumenty vhodné pro opakovanou analýzu a to především z důvodu jejich neměnnosti. Vysoká četnost potenciálních zdrojů celého výzkumu nám může pomoci odhalit významy událostí, pomáhá nám rozvíjet jejich porozumění a přispívá tak k objektivnějšímu poznání (Bowen 2009: 28-29).

V první fázi svého výzkumu jsem během zběžného přečtení zhodnotila relevanci jednotlivých zdrojů. Následovalo detailní čtení veškerých materiálů. Poslední fází celého procesu je interpretace a aplikace získaných poznatků na konkrétní případ. Nashromážděné dokumenty týkající se výzkumného problému jsem podrobila analýze ve snaze o poskytnutí širšího kontextu pro pochopení. Kapitola druhá – Teoretický rámec – staví především na tvorbě Johna Mearsheimera. Následující kapitola – Průběh Ukrajinské krize – vychází hned z několika odborných textů, které jsou doplněny adekvátními internetovými články. V kapitole čtvrté – Příčiny Ukrajinské krize – pak aplikuji veškeré výše zmíněné poznatky na případ Ukrajinské krize, a to ve snaze poukázat na jistý nesoulad mezi díly Johna Mearsheimera, jež utváří teoretický rámec této práce, a mezi jeho článkem „*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*“. Následně je Mearsheimerova obecná koncepce ofenzivního realismu aplikována na případ Ukrajinské krize, ve snaze podat jednostranně nezaujatý obraz příčin krize. Tato aplikace nám pak ve svém důsledku umožňuje zcela nové uchopení daného výzkumného problému. Bude se tedy jednat o teoreticky jasně ukotvenou analýzu Ukrajinské krize.

2. Teoretický rámec

V této části bude představen teoretický rámec celé práce, který nám umožní lépe uchopit daný výzkumný problém. Dojde tedy k představení ofenzivního realismu, jakožto jedné ze strukturálních teorií, která dnes formuje chápání mezinárodních vztahů. V první části této kapitoly bude definován koncept moci, který je pro tento rámec zcela zásadní. Následně budou demonstrovány základní charakteristiky Mearsheimerova chápání, jež společně utváří jeho teorii. Následující část shrne hlavní rozdíly mezi ofenzivním a defenzivním realismem. Čtvrtá podkapitola této části se bude věnovat kritice liberalismu z pohledu ofenzivního realismu. V poslední podkapitole této části bude zhodnocena teorie ofenzivního realismu včetně jeho silných a slabých stránek.

Je důležité zmínit, že Mearsheimerova teorie tzv. ofenzivního realismu je teorií primárně deskriptivní, jež se snaží vysvětlit, jak a proč se státy chovaly v minulosti a jak se budou chovat nadále. Současně se ale jedná i o teorii preskriptivní, kdy podle autora ukazuje státům směr, jakým by se měly vydat. Nejedná se ale o „*grand-theory*“, protože tato teorie není schopná odpovědět na všechny otázky týkající se mezinárodního uspořádání (Mearsheimer 2001: 11). Celá teorie se soustředí na velmoci, protože právě tyto státy mají podle autora ze své podstaty největší potenciál měnit mezinárodní politiku (Mearsheimer 2001: 5). Aby mohl být stát dle autora vnímán jako velmoc, je nutné, aby byl schopen zahájit válku proti nejmocnějšímu státu systému. Není nutné, aby měl k dispozici kapacity k jeho porážce, ale především by ho měl být schopen zanechat po dané válce značně oslabeného i za předpokladu, že dominantní hráč neoddiskutovatelně vyhrál (Mearsheimer 2001: 5). Celá teorie rovněž nahlíží na velmoci jako na „*black-boxes*“, čili vnitřní politiku států chápe jako naprosto irelevantní při posuzování státních zájmů (Mearsheimer 2001: 11).

2.1 Moc jako klíčový koncept

Pochopení konceptu moci je naprosto zásadní ve vztahu k porozumění chování jednotlivých států. V souvislosti s tímto pojmem autor rozlišuje mezi mocí latentní a mocí vojenskou. Latentní moc je ovlivněna především socioekonomickými faktory, jako jsou bohatství států či velikost jeho populace. Jinými slovy můžeme říci, že latentní moc tvoří jakýsi potenciál pro vojenskou moc. Je ale potřeba zmínit, že množství naakumulované moci vždy

neodpovídá hierarchii bohatství. Každý bohatý stát např. neinvestuje svoje bohatství do budování vojenského arzenálu (Mearsheimer 2001: 76).

Z hlediska relevance pro mezinárodní politiku je důležitější vysvětlit pojem vojenská moc státu. Ta je založena především na velikosti vojenského arzenálu (Mearsheimer 2001: 55-56), tj. na velikosti jeho námořních, vzdušných, pozemních a jaderných sil (Mearsheimer 2001: 83). Pro autora je ale ve vztahu k vojenské moci státu zcela klíčová především velikost jeho pozemní armády včetně jejích všech podpůrných složek (Mearsheimer 2001: 135).

2.2 Ofenzivní realismus jako teorie

Mearsheimerova koncepce mezinárodní politiky je založena na několik předpokladech. V první řadě je autor přesvědčen, že ultimátním cílem každé velmoci je přežití. Zachování teritoriální integrity nebo autonomie domácí politické scény jsou bezpochyby jedny z dalších hlavních cílů, nicméně tyto záměry nejsou natolik podstatné jako přežití, protože žádný z nich by nebyl relevantní, kdyby daný stát neexistoval (Mearsheimer 2001: 31).

Jelikož je primárním cílem státu jeho vlastní bezpečí a přežití, není prostor brát ohledy na bezpečí jiných. Každý stát se řídí pouze svými vlastními zájmy, které nejsou v souladu se zájmy ostatních států. Tento fakt ale nabrání velmocem ve formování aliancí. Utváření aliancí ale autor považuje za pouze dočasné řešení, kdy je nutné předpokládat, že ze spojence se druhý den může stát nepřítel (Mearsheimer 2001: 33).

Dle autora spolu velmoci nespolupracují na vytváření světového mírového pořádku (Mearsheimer 2001: 49). Každá velmoc neustále hledá možnosti, jak zvýšit svůj podíl moci, a upevnit si tak pozici v mezinárodním systému. Žádná velmoc nezačne skrze spolupráci budovat světový mír, primárně proto, že si nikdy nemůže být jista výsledkem (Mearsheimer 2001: 50-51).

Podle Mearsheimera není spolupráce mezi jednotlivými státy nereálná, ale pouze těžko dosažitelná a vždy krátkodobá. Každá možná spolupráce musí být vždy předem pečlivě promyšlena. Musí být zhodnocena všechna její rizika, možné absolutní i relativní zisky atp. Především proto, že to jsou právě světové velmoci, které dohlížejí na rozložení moci, soustředí se především na relativní zisky. Při hodnocení pouze absolutních zisků státy dbají

na to, aby z dané spolupráce něco vytěžily, oproti tomu při posouzení i relativních zisků státy musí zohledňovat zisky v širším měřítku, tj. jak dobře si stojí v porovnání s ostatními (Mearsheimer 2001: 51-52).

Dalším aspektem, který ovlivňuje podobu spolupráce, je jistá možnost podvádění. Nicméně i přesto Mearsheimer (2001: 52-53) tvrdí, že spolupráce v jistých formách existuje. Vzájemná kooperace ale nikdy není schopná upozadit dominantní aspekt mezinárodního systému čili bezpečnostní soupeření. Každý stát totiž stejně tak vyhodnocuje motivy jiných a reaguje na ně. Chování každého státu je tak ovlivněno jak defenzivními, tak ofenzivními strategiemi. Světová politika je tedy definována neustálým bezpečnostním bojem, kdy jsou státy v případech, že jim to přinese výhodu, ochotné podvádět, či používat násilí (Mearsheimer 2001: 34-35).

Toto nás přivádí k další klíčové myšlence, a to že velmoc, aby si zajistila přežití, se musí stát nejmocnějším státem mezinárodního systému. Čím větší je relativní moc daného aktéra, tím je menší pravděpodobnost jeho případného napadení nebo ohrožení. Jinými slovy tedy můžeme říci, že čím větší je mezera mezi mocí dvou států, tím se pravděpodobnost útoku na mocnějšího z nich snižuje (Mearsheimer 2001: 33).

Dalším autorovým předpokladem je, že struktura mezinárodního systému je anarchická, tj. na mezinárodním poli neexistuje žádná nadřazená autorita, která by dohlížela na jednotlivé státy a řešila by jejich případné spory či konflikty (Mearsheimer 2001: 31). Státy napříč mezinárodním systémem si jsou moc dobře vědomy rozpoložení moci. Vždy ale platí to, že usilují o maximalizaci moci vlastní. K „*balancování*“ využívají primárně prostředků ekonomických, diplomatických a vojenských a snaží se tak vychýlit moc svým směrem. Podle autora tak státy chápou distribuci moci jako čistě hru s nulovým součtem, kdy pokud jedna strana získává, druhá nutně oslabuje (Mearsheimer 2001: 34).

I když velmoc dosáhne alespoň částečné např. vojenské výhody oproti ostatním, neznamena to, že je se současným stavem spokojena. I nadále hledá příležitosti, jak své místo v systému vylepšit. Konečným stádiem je totiž hegemonie, tj. existence pouze jediné velmoci v systému. Velmoc, která je výrazně mocnější než ostatní velmoci, nemůžeme považovat za hegemonu, jelikož stále čelí jiným velmocem. Dosažení tohoto stupně je tak velice nepravděpodobné (Mearsheimer 2001: 40-41). Vodní plochy,

především moře a oceány, totiž představují v tomto ohledu značnou překážku. Proto tedy můžeme říci, že jsou to právě vodní plochy, které brání velmocem v dosažení globální hegemonie (Mearsheimer 2001: 83-84). Můžeme ale definovat i tzv. regionálního hegemonu, jakožto jedinou velmoc regionu, což je podstatně reálnější alternativa. Regionální hegemon usiluje především o to, aby jiné světové velmoci nedosáhly podobného statutu v jiném regionu a tedy neohrozily jeho postavení tím, že bude nový regionální hegemon mocnější (Mearsheimer 2001: 40-41).

Dalším předpokladem je to, že každá velmoc disponuje určitými vojenskými kapacitami, které jí dávají možnost ublížit nepříteli. Státy jsou tak ze své podstaty hrozbou jeden pro druhého, i když každý disponuje jiným vojenským arsenálem, a tak představuje jiné riziko (Mearsheimer 2001: 30).

Je důležité zmínit, že ofenzivní strategie jednotlivých států bývají poněkud upozaděny, pokud daný stát nevlastní dostatečné kapacity na to, aby současný stav věcí mohl jakkoliv ovlivnit. V tomto ohledu se tak stávají klíčové především vojenské kapacity a s tím spojená vojenská moc státu. Čím větší má daná velmoc vojenskou výhodu, tím je její agresivní chování pravděpodobnější. Nicméně jakékoliv případné ofenzivní chování, je předem vždy pečlivě promyšleno. Potencionální ofenzivní jednání tak ovlivňují faktory jako cena, výhody či nevýhody, reakce ostatních atp. (Mearsheimer 2001: 37). Je to právě objektivní zvážení všech případných rizik, které je klíčem k úspěchu (Mearsheimer 2001: 40).

Následujícím autorovým předpokladem je, že žádný stát si nikdy nemůže být jistý úmysly jiného státu (především ve smyslu použití ofenzivních zbraní). Existuje několik možných příčin vyvolávajících agresi a žádný stát si nikdy nemůže být jistý tím, že jeho rival není těmito motivy poháněn. Stejně tak se všechny záměry dokáží velice rychle měnit, jeden den mohou být vlídné, během chvíle se mohou transformovat do rivality. Proto chápeme jednotlivé úmysly jako velice nestabilní, proměnlivé, ale především neoddiskutovatelné (Mearsheimer 2001: 31).

Velmoci se sebe navzájem bojí, za každými kroky vidí potencionální nebezpečí. Ve vzájemných vztazích proto není příliš velký prostor pro důvěru. Množství strachu je bezpochyby ovlivněno mnoha faktory, ale nikdy nemůže být zcela vymýceno. V podmínkách, kdy si žádný stát nemůže být jistý jednáním a motivy dalšího aktéra, je tento

strach zcela opodstatněný. Absence nadřazené autority na poli mezinárodních vztahů tomuto rovněž přispívá. Strach je tak primárním faktorem, jenž ovlivňuje formování světové politiky. Vzájemné soupeření velmocí je tak mnohem nebezpečnější v porovnání se soupeřením na ekonomické bázi (Mearsheimer 2001: 32). Politický antagonismus je proto velice intenzivní, protože případné soupeření může vést k válce, která dokáže mít destruktivní účinky nejenom pro populaci, ale i pro stát samotný (Mearsheimer 2001: 33).

Dalším předpokladem je, že stát je racionální aktér. Každý jeden stát si je vědom hrozeb plynoucích z mezinárodního prostředí, a proto se chová strategicky (v souladu s výše zmíněným předpokladem, tj. přežitím). Své chování přizpůsobuje chování jiných aktérů. Pečlivě dbá na možné důsledky nejenom svých minulých, ale i současných kroků (Mearsheimer 2001: 31).

Žádný z výše zmíněných předpokladů ze své podstaty netvrdí, že by se na mezinárodním poli měly státy chovat agresivně. Společně ale tvoří rámec, který do jisté míry státy podněcuje k ofenzivnímu jednání (Mearsheimer 2001: 31-32).

2.3 Strategie balancování

Jak už bylo zmíněno výše, jedním z hlavních cílů každého státu, vyjma přežití, je maximalizovat svůj podíl moci na poli mezinárodního systému, a to i na úkor ostatních. Velmoci navíc neusilují pouze o to stát se nejsilnější velmocí v systému, ale především o to stát se hegemon a řídit tak celý mezinárodní systém. Jediným status quo hráčem na mezinárodním poli je případný hegemon snažící se uchovat svoji současnou pozici. Ostatní velmoci jsou vždy nespokojené se stavem současným, a tak jsou konstantně pod vlivem stimulů tento stav změnit. I přes neustálé revizionistické tendence mají ale tito aktéři dostatek úsudku a vyčkávají na správný okamžik „balancování“ (Mearsheimer 2001: 2-3).

V dobách, kdy se existence hegemonu jeví jako vysoce nepravděpodobná, tudíž dochází k trvalému velmocenskému soupeření. Neúprosná honba za mocí zapříčiňuje, že se velmoci neustále snaží změnit distribuci moci ve svůj prospěch. Stručně řečeno můžeme vlastně prohlašovat, že jsou tito aktéři konstantně připraveni na ofenzivu. Tyto snahy jsou využity

jak k maximalizaci vlastní moci, tak i maření zisku moci vlastním rivalům, jimž by nabytí moci mohlo pomoci ke zlepšení pozice na mezinárodním poli (Mearsheimer 2001: 2-3).

Existuje několik možných strategií, které může stát během „*balancování*“ použít. Ve snaze získat moc je první možnou strategií bezpochyby „*válka*“. Válečný konflikt ale s sebou přináší spoustu rizik a možných škod (Mearsheimer 2001: 147-148), a tak nemůže být chápán jako nejvhodnější strategie.

Další variantou je vydírání/„*blackmail*“. Pouze díky vyhrožování ohledně použití síly může stát dosáhnout kýžených výsledků. Oproti válce je to podstatně preferovanější varianta, jelikož nehrozí žádné ztráty, ale stejně tak podstatně méně pravděpodobná. Samotné výhrůžky většinou nedokáží nic změnit. Vydírání funguje především v situacích, kdy rivalem velmoci je výrazně slabší stát bez mocných spojenců, v ostatních případech je tato varianta velmi často neúspěšná (Mearsheimer 2001: 152).

Třetí možností je tzv. strategie „*bait and bleed*“. Tato strategie je založená na podněcování dvou rivalů k vzájemnému konfliktu, tak aby došlo k jejich oslabení a zároveň iniciátor zůstal nepoškozen. Problémem této strategie je ale vždy existující riziko, že jedna strana vyhraje v krátkém čase, a navíc výrazně posílí (Mearsheimer 2001: 153-154).

Poslední ofenzivní strategií je tzv. „*bloodletting*“. Jedná se o velice podobnou metodu variantě předchozí, pouze s jedním drobným rozdílem. K existenci konfliktu totiž dojde přirozenou cestou, nicméně stále platí, že třetí strana z této situace těží (Mearsheimer 2001: 154-155).

Rovněž můžeme definovat několik typů strategií ve snaze zadržet agresora. První možnou variantou je „*balancing*“. V rámci této strategie mohou ohrožené velmoci dle autora přistoupit hned k několika možným opatřením ve snaze zabránit agresorovi, aby zvýšil svůj podíl na světové moci. V první řadě mohou velmoci skrze diplomatické kanály pouze jasně definovat, že jsou pevně odhodlány udržet stávající rovnováhu moci i za předpokladu, že by to znamenalo počátek ozbrojeného konfliktu. Cílem této strategie není smíření, ale především konfrontace.

Druhým možným opatřením je vzájemná spolupráce ohrožených velmocí proti agresorovi prostřednictvím vytvoření aliance. I přesto, že se tato varianta může jevit jako vhodná, protože dochází k rozložení nákladů mezi jednotlivé členy uskupení, efektivita této varianty

je podle Mearsheimera velice nízká, jelikož koordinace jednotného postoje většinou trvá velice dlouhou dobu. Posledním možným opatřením je zvýšení vojenských výdajů. Tato varianta opět není dostačující, protože každý stát má své limity, kolik peněz může do vojenství investovat (Mearsheimer 2001: 156-157).

Hlavní alternativou k předchozí strategii je „*buck-passing*“. Velmoc uplatňující tuto strategii se snaží předat odpovědnost za zadržování třetí straně a sama pak stojí opodál. Aby pak podnítila úspěch této strategie, může přistoupit k dílčím opatřením. První možností je budování dobrých vztahů s agresorem tak, aby upřel svou pozornost pouze na třetí stranu („*buck-catcher*“). Druhou variantou je udržování chladných vztahů s „*buck-catcherem*“ pro případ, kdyby vypukl konflikt, aby „*buck-passer*“ nebyl na straně „*buck-catcher*“ a v konečném důsledku nemusel bojovat s agresorem. Posledním možným dílčím opatřením je opět zvýšení výdajů na vojenství, a to z jednoho prostého důvodu. Čím mocnější je ohrožený stát, tím menší je pravděpodobnost, že bude následně agresorem napaden (Mearsheimer 2001: 158).

Někteří autoři tvrdí, že existují i jiné zadržovací strategie, především „*appeasement*“ a „*bandwagoning*“. Toto ale Mearsheimer rozporuje. Tvrdí totiž, že obě tyto strategie umožňují přiznání moci agresorům, což ve svém důsledku narušuje stávající rovnováhu moci, a tak nemohou být ohroženým velmocem nijak ku prospěchu (Mearsheimer 2001: 162). Je důležité zmínit, že existuje i několik možných situací, kdy ale velmoci přistoupí ke strategii, která umožní přiznání moci jinému státu, což není v souladu se zachováním rovnováhy moci. Příkladem může být situace, kdy „*buck-passer*“ umožní získání moci „*buck-catcherovi*“, která mu následně umožní porazit společného agresora (Mearsheimer 2001: 164).

2.4 Defenzivní vs. ofenzivní realismus

V rámci realismu nalezneme několik dílčích teorií, které spolu mají více či méně společného. Pluralita jednotlivých teorií je ale poměrně dobře zmapována. Současně můžeme říci, že dnešnímu realistickému chápání dominují strukturální teorie. Jednou z nich je i výše představená teorie ofenzivního realismu.

Strukturální teorie na rozdíl od klasického realismu kladou důraz na strukturu systému (Beneš 2009: 30-31). Mezi nejvýznamnější představitele bezpochyby patří Kenneth Waltz

a samozřejmě John Mearsheimer. Jejich chápání v podstatě spojují tři základní principy – organizace mezinárodního systému, diferenciací jednotek a distribuce moci. Jelikož se oba shodují na tom, že struktura mezinárodního systému je vždy anarchická a jednotky tohoto systému jsou zcela identické (zohledňují pouze státy), jedinou odlišnou proměnou v jejich chápání je distribuce moci (Beneš 2009: 32).

Jak už jsem zmínila výše, oba se shodují na tom, že je to právě struktura mezinárodního systému, tj. anarchie, která formuje chování států v mezinárodní politice. Právě z důvodu absence nadřazené autority, která by na aktéry dohlížela, jednotlivé státy řeší otázku, jak přežít v této struktuře. Rychle si ovšem uvědomily, že klíčem k tomuto problému je moc. Waltz podněcuje státy k přijetí tzv. defenzivních strategií (proto také defenzivní realismus), kdy je základem udržení vlastního mocenského postavení, společně s udržením rovnováhy moci, ve snaze zabránit formování hegemonie (Beneš 2009: 33-34). Na druhou stranu Mearsheimer, který ve velké míře reaguje na tvorbu Kennetha Waltze, tvrdí, jak už bylo zmíněno v předchozí části této kapitoly, že stát by měl k přežití využívat tzv. ofenzivních strategií. Cílem každého státu je podle něj maximalizace vlastní moci, jež končí až v případě, kdy se daný stát stává hegemonem. Je to tedy právě pouze hegemonie, která může v dlouhodobé perspektivě poskytnout státu bezpečí (Mearsheimer 2001: 21).

Dalším rozdílem mezi jednotlivými přístupy je definice vztahu moci a bezpečí. Defenzivní realisté nevytváří mezi těmito aspekty žádný konkrétní vztah. Dokonce tvrdí, že existují i situace, kdy může zvýšení moci bezpečnost státu ohrozit. Oproti tomu ofenzivní realisté definují vzájemný vztah těchto proměnných zcela jasně. Jen v důsledku maximalizace vlastní moci může stát docílit bezpečí (Willis nedatováno: 8).

Další odlišností v chápání Waltze a Mearsheimera je vznik a fungování aliancí. Waltz tvrdí, že státy vytvářejí aliance ve snaze vyvážit nejmocnějšího aktéra systému, jež představuje hrozbu, a může tak posléze ohrožovat i jejich přežití. Mearsheimerovo chápání vytváření aliancí je odvozeno od regionů. Tvrdí totiž, že jednotlivé státy se starají především o bezpečnostní situaci ve svém regionu. Klíčovým aspektem z hlediska distribuce moci tedy není jako v případě Waltze rovina globální, ale rovina regionální (Kofroň 2010: 852-853).

2.5 Liberalismus vs. ofenzivní realismus

Liberální přístupy k mezinárodní politice jsou oproti těm realistickým mnohem méně soudržné. Jedná se o poměrně širokou kategorii teorií, kterou spojuje pouze několik základních myšlenek. Za prvé je to přesvědčení o možné existenci trvalé spolupráce a následného mezinárodního míru (Drulák 2010: 72). Zástupci liberalismu tvrdí, že liberální demokracie spolu neválčí. Proto je dle liberálů správné šířit liberální hodnoty napříč mezinárodním systémem i za cenu konfliktů, protože nás dosažený výsledek (tj. nově vzniklá liberální demokracie) ve svém důsledku přiblíží mezinárodnímu míru. Dále je dle liberalismu vhodné zvyšovat ekonomickou provázanost mezi jednotlivými státy systému, a to primárně z toho důvodu, že ekonomická interdependence opět snižuje riziko konfliktu. Posledním aspektem, který dle liberálů přispívá ke snižování rizika mezinárodního konfliktu, je institucionalizace. Toto vychází z přesvědčení, že pokud se jednotlivé státy stanou členy stejné organizace, jsou vázány jejími pravidly a normami, a proto je šance vzniku vzájemného konfliktu o dost nižší (Mearsheimer 2018: 16).

Liberálové jsou rovněž přesvědčeni, že z hlediska typologie existuje několik možných variant aktérů mezinárodního systému. Tímto se poměrně jasně vymezují proti realismu, který chápe stát jako jediného aktéra mezinárodních vztahů¹. Dalším aspektem, který liberalismus rozporuje, je dělení zájmů na vnitřní a vnější čili zahraniční. Toto úzce souvisí s bodem předchozím, jelikož liberálové na stát nenahlíží jako na jasně definovaný subjekt, jehož zájmy jsou dané, ale jako na spleť zájmů nejrůznějších aktérů, jako jsou např. mezinárodní organizace, neziskové organizace apod. Posledním aspektem spojujícím liberální teoretické přístupy je chápání mezinárodních vztahů i v jiných rovinách, než je ta politicko-bezpečností. Jedná se především o rovinu ekonomickou, etickou nebo kulturní (Drulák 2010: 73).

Obecně jsou liberální strategie chápány jako velice příhodné a žádoucí. Šíření demokracie po světě dává všem velký smysl především v případech autoritářských států, kde jsou lidská práva ohrožována. Společně s přesvědčením, že liberální demokracie spolu neválčí, utváří

¹ V 90. letech se ale objevuje nový směr - neoklasický realismus, jež je založen na spojení neorealismu a klasického realismu. Tento směr kombinuje proměnně jak z úrovně struktury, tak z úrovně jednotek. Např. mezinárodní instituce jsou v tomto chápání vnímány jako autonomní jednotky systému. Dochází tak průlomů v realistickém chápání, kdy stát už není vnímán jako jediný aktér formující mezinárodní politiku (Beneš 2009:35-36).

vzorec pro překonání realismu (Mearsheimer 2018: 12). Všeobecné chápání popsané výše je ale dle Mearsheimra chybné, protože je přesvědčen o tom, že plnohodnotné zastávání liberální politiky v zahraničních vztazích není možné (Mearsheimer 2018: 13).

Podle něj země vždy usilují především o přežití a je to pouze hegemonie, která zmírňuje jejich obavy o jejich přežití, zatímco bipolární i multipolární uspořádání tyto obavy pouze a jen umocňuje. Proto tvrdí, že tyto velmoci svoje realistické chování pouze maskují pod roušku liberálních hodnot. Zjednodušeně můžeme říci, že dle Mearsheimra mluví státy jako liberálové, ale chovají se vždy jako realisté (Mearsheimer 2018: 13).

Pouze tehdy, když se liberální demokracie setká s tak příznivými podmínkami z hlediska rovnováhy moci, je schopna přijmout tzv. liberální hegemonii. Liberální hegemonie je dle autora velice ambiciózní strategie, která je založena na třech aspektech. Za prvé je to snaha „převrátit“ co možná nejvyšší počet států do podoby liberální demokracie. Druhým aspektem je rozvíjení otevřené světové ekonomiky ve snaze budovat ekonomickou provázanost. Posledním znakem je budování mezinárodních institucí. Toto je ale možné jedině za předpokladu existence unipolárního uspořádání, kdy dané liberální velmoci nehrozí žádný útok. Pak tento stát opustí realistické hodnoty a přijme zcela výhradně liberální zahraniční politiku. Je ale důležité zmínit, že tohoto stadia je velice komplikované dosáhnout, jelikož jsou obvykle daní aktéři v konkurenčním vztahu s jedním nebo více státy (Mearsheimer 2018: 107). Autor dále tvrdí, že i kdyby liberální velmoc dosáhla těchto cílů a plnila tak výše zmíněné tři základní předpoklady, neznamená to záruku mírového světového uspořádání, ale především zvyšující se proliferaci a terorismus (Mearsheimer 2018: 13). Stejně tak hrozí, že jakmile vznikne liberální hegemon, stane se velice rychle závislý na válčení. Mearsheimer toto označuje jako „*liberální militarismus*“. Opět tak dle autora v důsledku nedojde k budování mírového uspořádání, ale spíše k nárůstu konfliktů napříč systémem (Mearsheimer 2018: 134).

Klíčem k pochopení limitů liberalismu je podle Mearsheimra definování vztahu liberalismu s nacionalismem a realismem. Nacionalismus a realismus totiž společně přispěly k formování mezinárodního systému jako takového, a proto je jejich vliv neoddiskutovatelný (Mearsheimer 2018: 108). V první řadě je podle autora důležité pochopit, že nacionalismus a liberalismus mohou koexistovat, ale při případném střetu

nacionalismus vždy vyhrává. Jinými slovy můžeme říci, že vliv nacionalismu často podkopává liberální zahraniční politiku. Příkladem může být důraz na sebeurčení spojovaný s nacionalismem, z čehož plyne, že národní státy budou vždy odolávat liberální velmoci, pokud se bude snažit o prosazování svých vlastní hodnot uvnitř jejich státu (Mearsheimer 2018: 13-14). Nacionalismus tak ve svém důsledku slouží jako omezení manévrovacího prostoru velmocí (Dar 2019: 132). V souvislosti se šířením liberálních demokracií existují i další důvody, které ve svém důsledku ovlivňují nepříznivost této zahraniční politiky. Kromě již výše zmíněného nacionalismu je to i fakt, že jednotlivé kultury a normy napříč světem mají téměř vždy hluboké kořeny, a proto je velice komplikované tyto aspekty jakkoli modifikovat (Mearsheimer 2018: 108).

Další věcí, kterou autor rozporuje, je fakt, že liberalismus do značné míry přeceňuje důležitost individualismu. Liberalismus totiž hluboko ve svém jádru předpokládá rozdíly mezi jednotlivci, především ve smyslu rozpoznávání dobra a zla. K udržení míru mezi těmito jednotlivci je tedy potřeba stát. Mezinárodní systém je ale anarchický, čili zde neexistuje žádná nadřazená autorita, která by mohla řešit vzájemné spory jednotlivých států. Proto je dle Mearsheimera liberalismus na zahraniční politiku zcela neaplikovatelný (Mearsheimer 2018: 14). Autor tvrdí, že liberalismus by v mezinárodních vztazích mohl fungovat pouze za předpokladu existence hierarchické struktury systému (Mearsheimer 2018: 107).

Liberální závazky spojované s individuálními právy přesahují hranice států. Jednotlivé státy se proto vnímají jako součást mezinárodního společenství, které je založeno na hlubokém respektování lidských práv nebo na budování mírového světového řádu. Rovněž je liberalismus obecně vnímán jako směr, který klade velký důraz na toleranci. Podle Mearsheimra však šíření práv a tolerance nestačí k udržení míru (Mearsheimer 2018: 120). Autor dále tvrdí, že i když většina teoretiků považuje tento směr za něco lepšího, jelikož přispívá k budování mírového světového pořádku, ale i za cenu konfliktů, toto není tolerance (Mearsheimer 2018: 58). Podle Mearsheimra tedy nacionalismus a realismus ve vzájemných vztazích s liberalismem vítězí.

Dále autor tvrdí, že liberální zahraniční politika má tendenci narušovat liberální politiku, hodnoty či instituce na domácí scéně (Mearsheimer 2018: 157). Dalším problémem v souvislosti s liberální zahraniční politikou je „*podkopávání*“ suverenity. Je to právě

suverenita, jako jeden z nejvýznamnějších konceptů v mezinárodní politice, jejímž cílem je minimalizace války a konfliktů (Mearsheimer 2018: 134). Mearsheimer tedy souhrnně tvrdí, že liberalismus v mezinárodních vztazích vždy nakonec způsobuje potíže jak pro daný stát, ale především pro jeho primární cíle (Mearsheimer 2018: 142).

V současné době někteří teoretici tvrdí², že do jisté míry směřujeme ke změně mezinárodní struktury a vzniku tzv. „*world state*“, jelikož se národní státy v mnoha případech nemohou vypořádat s četnými ekonomickými, bezpečnostními či enviromentálními výzvami, kterým momentálně svět čelí. V tomto případě by v důsledku změny struktury mezinárodního systému došlo k tomu, že by byl realismus do velké míry neutralizován. Toto ale autor označuje za krajně nepravděpodobné z důvodu, který už jsem zmínila výše, a to že ve vzájemných vztazích, nacionalismus liberalismus vždy poráží a žádný stát tak nebude ochoten přenést ani část svých pravomocí na „*nadnárodní subjekt*“ (Mearsheimer 2018: 132).

Realisté jsou obecně méně populární v oblasti analýzy mezinárodní politiky, a to zejména z toho důvodu, že považují válku za legitimní nástroj dosahování cílů. Mearsheimer ale tvrdí, že liberálové mají ve svém důsledku větší sklony k použití vojenské síly než realisté, i přesto že tento argument vehementně popírají. Obecně totiž realisté tvrdí, že státy využívají vojenské moci pouze k maximalizaci svojí moci, přičemž počet regionů, kde jsou tyto státy ochotny operovat, je omezen pouze na okolní státy regionu a na oblasti, jež jsou zdrojem významných surovin. Liberálové mají oproti tomu tendenci myslet na svět jako na potencionální bojiště, protože jsou ochotni bránit a šířit lidská práva všude po světě (Mearsheimer 2018: 194-195).

Závěrem tedy můžeme říci, že Mearsheimer, jakožto hlavní představitel ofenzivního realismu, vystupuje s poměrně jasně definovanou kritikou v současné době dominantních liberálních přístupů, kdy vyvrací obecně přijímané tvrzení, že liberalismus po konci studené války překonává realismus. On prohlašuje pravý opak, kdy tvrdí, že liberalismus může být vhodnou politikou na domácí scéně, nikoliv na scéně mezinárodní, jelikož na podmínky mezinárodní struktury zkrátka není aplikovatelný (Mearsheimer 2018: 122).

² Příkladem může být Alexander Wendt, který tvrdí, že „*only a world state can realize or complete the mutual recognition of sovereignty first laid down in the society of states, [...] it would be a minimum condition for a just world order*“ (Wendt 2003: 529).

2.6 Zhodnocení a kritika ofenzivního realismu

Jako každá jiná teorie, stejně i Mearsheimerova teorie ofenzivního realismu má slabá a silná místa. To, co je na jedné straně vnímáno jako pozitivum, např. jasná logická konzistence a jednoduchost, bývá často jinými vnímáno jako velké negativum. Mnozí tuto teorii kritizují zejména právě pro její značné zjednodušování reality. Její koncentrace pouze na velmoci, naprosté přehlížení malých států nebo přílišná koncentrace na vojenskou oblast mezinárodních vztahů jsou aspekty, který jsou vytýkány nejčastěji (Kofroň 2010: 853).

Dalším kritizovaným aspektem celé teorie je absence souhry klíčových faktorů, tj. moci a prostoru. Není totiž zcela zřetelně definováno, nakolik rozhodování států formuje rovina regionální a nakolik rovina globální. Dále jsou oponovány nedostatečně definované vztahy existujících regionů a naprostá absence definice regionu jako takového (Kofroň 2010: 853-854). Z důvodu složitosti světa a s ním spojených mezinárodních vztahů, nám ale žádná teorie neumožňuje jeho soudržné chápání ve všech ohledech (Proedrou 2010: 443).

I přes výše zmíněné negativní aspekty spojované s touto teoretickou koncepcí se mi ale teorie ofenzivního realismu jeví jako ideální rámec pro studium strategického chování velmocí, a především proto je zvolena jako zastřešující koncept celé práce, jelikož cílem mojí práce je odkrýt skutečné příčiny vypuknutí Ukrajinské krize, ve snaze vysvětlit motivy jednání klíčových aktérů, tj. Ruska a Západu.

3. Průběh Ukrajinské krize

Jak už bylo zmíněno v úvodu mé diplomové práce, tato kapitola se bude věnovat nastínění průběhu Ukrajinské krize. V první řadě bude vysvětlena důležitost role Ukrajiny ve vzájemných rusko-evropských vztazích. Následně bude popsána Ukrajinská krize v kontextu několika událostí, které ve svém důsledku přispěly k eskalaci samotného konfliktu.

3.1 Role Ukrajiny

Ukrajina, bývalý členský stát Sovětského svazu, je oblast, která spojuje Rusko s evropským kontinentem. Historický vývoj i politické směřování Ukrajiny byly nepochybně formovány ve stínu Ruska, potažmo SSSR (Proedrou 2010: 447). Je to právě východní část Ukrajiny, která je výrazně politicky, ekonomicky, kulturně, jazykově, ale i historicky spojena s Ruskem (Proedrou 2010: 453). Navíc zde žije značná ruská minorita (Friedman 2015: 173). Naopak Ukrajina západní byla součástí střední Evropy po staletí, a proto zde ruský vliv není tak značný a převládá především skepse vůči této zemi. Západní část Ukrajiny je tak značně proevropsky orientovaná, a proto vidí svou zemi jako nedílnou součást evropských struktur (Proedrou 2010: 453).

Ukrajina je především proto dlouhodobě považována za jednu ze sporných otázek rusko-evropských vztahů, což do velké míry vychází z předpokladu, že rusko-evropské vztahy odrážejí střet několika neslučitelných dichotomií. Ukrajina tak v tomto kontextu představuje pouze objekt vzájemné soutěže (Samokhvalov 2015: 1371). Z hlediska domácích politických praktik platí to, že se jak Západ, tak Ruská federace snaží o prosazování hodnot, jež jsou vlastní jejich politickému přesvědčení. Z hlediska ekonomického se oba aktéři snaží o vytváření co možná nejpříznivějších podmínek vzájemného obchodování. V oblasti zahraniční politiky se pak Rusko i Západ aktivně snaží o integraci Ukrajiny do vlastních struktur. A v neposlední řadě, v rovině ideologické, obě strany nabízejí Ukrajině vlastní chápání světa a historie (Samokhvalov 2015: 1372-1373). Ukrajina tak dlouhodobě balancuje mezi oběma póly, kdy na její politické scéně nalezneme jak proevropsky, tak i proruský orientované zástupce.

3.2 Nástin průběhu Ukrajinské krize

Vývoj vzájemných vztahů mezi Ruskem a Západem v období po konci studené války lze rozdělit do tří fází. První fázi (1992-1994) můžeme charakterizovat relativním optimismem a budováním strategických partnerství. V následující fázi (1994-2000) se situace začala komplikovat. Proto tuto fázi můžeme označit jako tzv. „čas problémů“, související především se situací v Jugoslávii. Poslední fáze (po roce 2000) – „*Putinova éra*“ je období kulminujícího napětí, které vyústilo právě Ukrajinskou krizí (Haukkala 2015: 26).

Ukrajinská krize je konflikt, který doposud formuje bezpečnostní prostředí napříč nejenom evropským kontinentem, a představuje tak jednu z největších výzev pro mezinárodní bezpečnost od konce studené války (Niculescu 2014: 86).

Kořeny krize nalezneme už v devadesátých letech minulého století. Rozpad SSSR měl ve svém důsledku ohromný dopad na ekonomický stav Ruska. Během devadesátých let tudíž Moskva čelila značným ekonomickým problémům. Zaostalost ruského průmyslu, privatizace, obchodní (primárně exportní) omezení, jež vyplynula ze snížení počtu obchodních partnerů v souvislosti s rozpadem východního bloku, jsou jen některé z faktorů, které pouze umocňovaly zhoršující se stav ruské ekonomiky v těchto letech (Friedman 2015: 171). V tomto období začalo Rusko budovat nový integrační projekt – Společenství nezávislých států (SNS). Údajným cílem této ruské iniciativy měla být především koordinace ekonomických politik napříč členskými státy a vzájemná ekonomická spolupráce (Götz 2016a: 307). Ukrajina, jako zcela strategický aktér regionu, ale projevila pouze malý zájem, aby se stala jejím členem. Ruská federace na tuto skutečnost reagovala vyvíjením ekonomického tlaku. Ukrajině tak zvýšila např. cenu zemního plynu. Pro srovnání např. proruský orientované Bělorusko platilo v této době pouze polovinu ceny (Götz 2016a: 307).

Počátkem devadesátých let bylo všeobecně přijímáno, že k dalšímu rozšíření Severoatlantické aliance nedojde. Rusko předpokládalo, že západní mocnosti rozumí jejich obavám a nedojde tak ke zbytečnému stupňování napětí na evropském kontinentě. V souladu s tím bylo Rusko i několikrát ujištěno, že rozšíření členské základny organizace v plánu není. Vše se ale změnilo s nástupem Billa Clintona na post amerického prezidenta. Jeho administrativa začala v polovině devadesátých let prosazovat rozšíření NATO

na východ. V poměrně rychlém sledu následovaly dvě vlny rozšíření, a to v letech 1999 a 2004 (Mearsheimer 2014: 2).

Během února 1994 Ukrajina podepsala bilaterální dohodu vzájemné spolupráce s NATO, tzv. Partnerství pro mír³ (Götz 2016a: 307). V této době rovněž probíhaly na Ukrajině prezidentské volby. Soupeřící kandidáti byli - stávající prezident Leonid Kravčuk a Leonid Kučma, ukrajinský politik prosazující obnovení ekonomické spolupráce s Ruskem. Z tohoto důvodu byla i jeho kampaň Ruskou federací masivně podporována. Po jeho vítězství tak bylo všeobecně očekáváno, že dojde k výraznému zlepšení vzájemných ukrajinsko-ruských vztahů (Götz 2016a: 307 - 308). K tomu ale nedošlo. Prezident Kučma i přes svou původní proruskou orientaci začal prosazovat užší spolupráci a budování vztahů se Severoatlantickou aliancí. V oblasti zahraniční politiky začal balancovat mezi oběma rivaly. Prohlašoval, že by ukrajinská bezpečnost neměla být poškozena tím, že zůstane v zemi nikoho mezi a bude tak de-facto stát mezi těmito dvěma aktéry. Idea mostu mezi Východem a Západem mu rovněž nepřišla vhodná (Tür 2000: 28-30). Začal proto uplatňovat tzv. multivektorovou politiku, kdy se snažil využívat rozdílů mezi oběma aktéry, a to především ve svůj prospěch, prospěch Ukrajiny (Korduban 2010). Ruská federace proto zintenzivnila svůj jak diplomatický, tak ekonomický tlak na Ukrajinu. Došlo například k výraznému zvýšení cel na ukrajinské zboží. Rusko rovněž zvýšilo svoje úsilí o udržení kontroly geostrategicky významného Krymského poloostrova. Tato snaha se Ruské federaci vydařila, protože dosáhlo sepsání vzájemné dohody, podle které Rusko ovládlo více než 80 % námořní flotily. Výměnou za to došlo ke snížení energetického dluhu Ukrajiny o více než 500 milionů amerických dolarů. Tento krok lze chápat jako ruské vítězství, nicméně i přesto v oblasti prohlubování vztahů se Západem k velkému posunu nedošlo. Ukrajina i nadále posilovala svoji spolupráci se státy Severoatlantické aliance (Götz 2016a: 308).

Ruská federace proti potencionálnímu rozšíření NATO na východ vystupovala už od prvopočátku, ale značný ekonomický propad související s rozpadem východního bloku jí neumožňoval nějak zásadněji vzdorovat (Mearsheimer 2014: 2). Až počátkem

³ Partnerství pro mír (PfP) je program NATO, jehož cílem je zintenzivnění politické a vojenské spolupráce v rámci celé Evropy, snížení ohrožení míru a v neposlední řadě posílení spolupráci a důvěry napříč zúčastněnými státy. Účast v tomto programu je navíc důležitá pro případný pozdější vstup do NATO“ (North Atlantic Treaty Organization 2017).

dvacátého prvního století, v důsledku vnitřních reforem a díky dostatečnému energetickému potenciálu, se Ruské federaci podařilo tento klesající trend zastavit. Ekonomický růst Ruska tak závisel na odbytu ropy a zemního plynu, jako stěžejních energetických surovin, přičemž Ukrajina jako tranzitní země obou výše zmíněných komodit představovala zcela strategické území (Friedman 2015: 171). Rusko tak následně začalo skrze jak ekonomické, tak politické nástroje intenzivněji demonstrovat svoji pozici v regionu. V roce 2004 tak např. během prezidentských voleb na Ukrajině jak finančně, tak politicky podpořilo proruský orientovaného kandidáta Viktora Janukovyče (Götz 2016a: 308-309). Tato strategie se ale nevydařila podle plánu, jelikož v souvislosti s odhalenými nesrovnalostmi během prezidentské volby vyústila v masivní protesty napříč Ukrajinou, které jsou dnes známy jako Oranžová revoluce. Se značnou nelibostí tak Moskva musela přijmout vítězství prozápadního kandidáta Viktora Juščenka, jenž netajil jako svou prioritu snahu o prohloubení integrace Ukrajiny do evropských struktur (Götz 2016a: 310). Byl to tedy rok 2004, který Rusku ukázal nadále se zvětšující hrozbu šíření proevropského směřování Ukrajiny (Huseynov 2017: 586).

V této době navíc ukrajinská vláda oznámila, že nemá v plánu obnovit ruský pronájem vojenských zařízení na Krymském poloostrově, jehož platnost měla vypršet v roce 2017. Toto prohlášení odstartovalo masivní energetickou krizi, poté co Rusko více než čtyřikrát zvýšilo cenu ropy a zemního plynu. I když toto rozhodnutí bylo prezidentem Putinem označeno jako striktně ekonomické, motivováno snahou o zvýšení zisků, je zde patrný politický rozměr (Götz 2016a: 312).

Poté co byla navíc v roce 2008 vydána potvrzující prohlášení s příslibem budoucího vstupu Gruzie a Ukrajiny do Severoatlantické aliance, Rusko zintenzivnilo svoje vztahy se separatistickými regiony Gruzie – Jižní Osetií a Abcházíí. Jejich především ekonomická podpora vedla ke značnému nárůstu napětí v zemi. Gruzínská vláda proto reagovala rozsáhlou vojenskou operací, ve snaze docílit obnovení ústavního pořádku. V reakci na okupaci jihoosetských měst vyslala Ruská federace na podporu separatistů přes deset tisíc vojáků (Eberhardt 2008: 53-54). Rusko následně uznalo obě tyto provincie jako suverénní státy, a to především ve snaze udržet Gruzii slabou a rozdělenou, a tím tak zabránit jejímu vstupu do Severoatlantické aliance. Celá operace tak měla zcela zřejmý podtext, kdy Rusko dalo jasně najevo, že hodlá zamezit vstupu bývalých sovětských

republik do západní vojenské aliance, a to i pomocí vojenských prostředků (Mearsheimer 2014: 2-3).

Výše zmíněné události na Ukrajině, související s energetickou krizí, přispěly k snížení popularity pro-evropsky orientovaného prezidenta Juščenka a připravily tedy ve svém důsledku prostor pro návrat Viktora Janukovyče. Poté co byl v následujících prezidentských volbách roku 2010 zvolen a stal se tak novým prezidentem země, nastala další etapa, kterou můžeme charakterizovat značnou proruskou orientací. Po vzájemné dohodě např. došlo k odepsání části ukrajinského energetického dluhu výměnou za prodloužení ruského pronájmu vojenských zařízení na Krymském poloostrově a to až do roku 2042. Navíc, poté co ukrajinský parlament schválil zákon, který zakazoval zemi, aby usilovala o členství v Severoatlantické alianci, Rusko snížilo Ukrajině cenu za zemní plyn (Götz 2016a: 312). Rusko tak opětovně začalo upevňovat svoji pozici na Ukrajině.

I přes značnou loajalitu vůči Moskvě zůstal prezident Janukovyč poměrně nezávislou entitou, která sledovala svoje vlastní zájmy, především ve snaze prohloubit ekonomickou spolupráci se státy Evropské unie (Götz 2016a: 313). Tato skutečnost vedla ke zvýšení obav v Rusku, a to především z toho důvodu, že po podpisu Lisabonské smlouvy v roce 2007⁴ byl vojenský rozměr organizace značně lépe formulovaný, a představoval proto větší riziko. Rusko proto přislíbilo Ukrajině další ekonomické výhody, pokud asociační dohoda podepsána nebude (Götz 2016a: 314). Příslib východního rozšíření EU o bývalé členské země SSSR byl stejně jako v případě Severoatlantické aliance považován za nepřátelský manévr ohrožující strategické národní zájmy. Rusko tudíž tyto kroky označilo za západní snahu o vytvoření své sféry vlivu a stejně tak jako snahu urychlit zánik ideologie ruského imperialismu (Mearsheimer 2014: 3-4).

Dlouhé roky příprav, které měly vyústit podpisem asociační dohody mezi EU a Ukrajinou na summitu ve Vilniusu v listopadu 2013, nakonec nepřinesly široké ukrajinské veřejnosti

⁴ „Poslední revize primárního práva EU v podobě Lisabonské smlouvy do dané oblasti (pozn. autora: Společná zahraniční a bezpečnostní politika - SZBP) působnosti inkorporovala nové prvky, jejichž primárním cílem je zvýšení koherence vystupování EU jako celku v rámci jejích vnějších vztahů. [...] Tato smlouva zasáhla do stávajícího fungování dané oblasti zejména prostřednictvím zavedení nových aktérů, jež by měli sjednotit vystupování Unie v mezinárodním prostředí. Mezi tři hlavní institucionální inovace se konkrétně řadí stálý post předsedy Evropské rady, Vysoký představitel Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku a v neposlední řadě také Evropská služba pro vnější činnost“ (Smolková 2016:1-2).

kýžený výsledek, jelikož k podpisu smlouvy vůbec nedošlo (Spiliopoulos 2014: 256). Ukrajinský prezident Viktor Janukovyč nakonec odmítl dohodu podepsat, což vyvolalo vlnu nevole napříč Ukrajinou. Protesty a demonstrace, které začaly v hlavním městě Kyjevě, ale postupně se začaly šířit i do jiných měst, můžeme považovat za počátek krize, která eskalovala v konflikt mezinárodních rozměrů (Chvátalová 2016: 3-4).

Rozhodnutí Viktora Janukovyče odmítnout prohloubení integrace jeho země do evropských struktur vyvolalo takový odpor, že se prezident rozhodl použít ozbrojené složky, aby je potlačil. Střety mezi proruskými a proevropsky orientovanými Ukrajinci ale probíhaly nadále. Po tomto násilném zásahu byl prezident nakonec nucen uprchnout (Chvátalová 2016: 4). Svržení proruský orientovaného ukrajinského prezidenta Janukovyče bylo ale Ruskem vnímáno jako nelegální. Navíc je důležité pochopit, že ztráta vlivu na mezinárodní politické scéně v ruském chápání zapříčiňuje i pokles vlivu na domácím poli. Proto Ruská federace reagovala tím, že začala podporovat pro-ruský orientované ukrajinské protesty ve snaze destabilizovat zemi (Mearsheimer 2014: 1). Poté, co se úřadu ujala prozatímní proevropsky orientovaná vláda, Putin nařídil, aby došlo k převzetí moci na Krymském poloostrově, ve snaze chránit etnické Rusy před krajně pravicovými extremisty, o nichž Rusko tvrdilo, že svrhli prezidenta Janukovyče (BBC 2016).

Toto nebylo nikterak složité, jelikož etničtí Rusové tvoří zhruba 60 % populace na Krymu a Rusko se tak těší zde velké podpoře. Anexe Krymského poloostrova proto proběhla bez větších obtíží. Následně ale Rusko začalo podporovat i separatistická hnutí na východě Ukrajiny, která dodnes tlačí zemi k občanské válce. Ruský prezident Vladimir Putin jim navíc v této době deklaroval i vojenskou podporu, kterou demonstroval tím, že na ukrajinských hranicích začal formovat vojenské složky (Mearsheimer 2014: 4).

Jednání Ruska bylo v této souvislosti označeno jako přímé porušení mezinárodního práva, které je postaveno na zásadě zákazu využití síly proti suverénnímu státu. Mezinárodní společenství proto reagovalo širokým spektrem opatření ve snaze docílit zklidnění celé situace (Chvátalová 2016: 3-4). Evropská unie a Spojené státy americké uvalily na Rusko sankce a opakovaně je ratifikují, protože boje na východní Ukrajině neustále trvají.

Jednotlivá opatření EU zahrnují konkrétně:

- *„diplomatická opatření,*
- *individuální omezující opatření (zmrazení majetku a cestovní omezení),*
- *omezení hospodářských vztahů s Krymem a Sevastopolem,*
- *hospodářské sankce,*
- *omezení hospodářské spolupráce“ (Evropská rada 2019a)*

Podobná opatření uvalily i Spojené státy americké.

Je důležité zmínit, že i na poli mezinárodního systému dochází ale stále ke značné fragmentaci v souvislosti s nezákonností celé této situace (Mälksoo 2019: 304). Rozsah jednotlivých přístupů je skutečně široký. Např. Německo se obává geopolitické nestability v Evropě, a proto prosazuje mírnější postoj vůči Rusku, a to uvolnění ekonomických sankcí. Svoji roli zde bezpochyby hraje i ruský plyn. Zemní plyn totiž zastává důležitou roli v energetické politice Německa. Maďarsko, Řecko, Bulharsko a Kypr jsou rovněž státy, které spojuje spíše přátelské vnímání Ruské federace. Stejně tak Itálii pojí s Ruskem dlouhodobé přátelské vazby. Oproti tomu Polsko, nebo pobaltské státy jsou vůči Rusku stále velmi striktně vymezeny a vnímají ho jako bezpečnostní hrozbu. Rozdíly napříč jednotlivými státy tak velice ztěžují udržování koherentní politiky vůči Rusku (Fischer 2019).

4. Příčiny Ukrajinské krize

Příčinám vypuknutí Ukrajinské krize se v posledních letech věnovalo už velké množství akademiků. Na toto téma tudíž bylo napsáno nespočet nejrůznějších článků či statí. Rozsah vysvětlení těchto příčin je skutečně široký. Ve světě, kde vládne liberální dogma, je značná část akademické veřejnosti přesvědčena, že hlavní příčinou vypuknutí Ukrajinské krize jsou především revizionistické tendence Ruska na poli mezinárodního systému. Rusko tak dle těchto předpokladů ve snaze po obnovení svého zašlého vlivu touží po změně mezinárodního pořádku, i za cenu využití zbraní, pokud je to nutné. Navíc se z důvodu neakceptace současného stavu věcí nebojí zpochybňovat dnešní západněorientovaný světový řád (Götz 2016b: 251-252). Ruské chování na Krymu společně s probíhajícími zásahy na východě Ukrajiny jsou dle těchto teoretiků hlavní příčiny vypuknutí krize, která si po dobu svého průběhu vyžádala více než deset tisíc obětí (Council on Foreign Relations 2018).

Důvody tohoto revizionismu jsou připisovány několika faktorům. První kategorii tvoří čistě realistické světonázory prezidenta Vladimira Putina, který je přesvědčen o nadřazenosti Ruska, a proto je vnímán jako člověk, který svými myšlenkami zůstává v době existence Sovětského svazu a odmítá se smířit s vývojem událostí po konci studené války. Druhý soubor faktorů vychází z ruské kolektivní identity, kterou můžeme charakterizovat výrazným patriotismem. Lidé v Rusku věří v nadřazenost svojí země, z čehož vyplývá nutnost expanze a nadvlády zemím především postsovětského prostoru. V kombinaci s ruskou autoritářskou ideologií tvoří základní rámec pro vypuknutí Ukrajinské krize (Götz 2016b: 252). Můžeme tak říci, že se velká část teoretiků zabývajících se touto problematikou shoduje v tom, že jsou to primárně vnitřní faktory, které ovlivňují formování chování Ruské federace na poli mezinárodního systému (Götz 2016a: 301).

John Mearsheimer, jakožto hlavní představitel ofenzivního realismu, který tvoří teoretický rámec celé této závěrečné práce, ale tato vyjádření napadl. Autor tvrdí, že primární hnací silou formování (nejenom) ruského chování jsou především geopolitické faktory, čímž odporuje předchozímu přesvědčení o důležitosti vnitřních faktorů. V první části této kapitoly se proto budu věnovat jeho chápání příčin vypuknutí Ukrajinské krize, které bude vycházet z jeho článku „*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*“.

Následně bude jeho vnímání podrobena kritické analýze s cílem poukázat na nesrovnalosti vyplývající z jistých nesouladů mezi jím uveřejněnými díly.

4.1 Mearsheimerovo chápání příčin Ukrajinské krize

Je všeobecné známo, že elity ve Spojených státech amerických a Evropě vycházejí z liberálního zahraničně politického rámce, který je založen na principech jako právní stát, ekonomická vzájemná závislost a demokracie. Společně mají rovněž sklon věřit, že logika realismu byla ve velké míře nahrazena a má v současné době zcela minoritní význam (Mearsheimer 2014: 1). Západní státy v čele se Spojenými státy americkými můžeme proto považovat za optimisty, jejichž hodnoty jsou založeny na přesvědčení, že neustálý pokrok v politice jak na domácí, tak na mezinárodní scéně je žádaný, ale především možný (Mearsheimer 2001: 24). Naopak realismus nabízí spíše pesimistický pohled na politiku a nemá na Západě tak přílišné pochopení (Mearsheimer 2001: 22). Možná proto především USA dlouhodobě vystupují proti realismu, protože tvrdí, že tyto myšlenky jsou ve střetu s jejich liberálními hodnotami (Mearsheimer 2001: 24).

Jak už bylo zmíněno výše, jako obecná příčina Ukrajinské krize je primárně vnímána expanzionalistická politika Ruska, motivovaná především touhou o obnovení sovětského postavení a následném rozšíření sféry vlivu, která zcela zjevně vyplývají z realistického vnímání mezinárodní politiky. Mearsheimer ale tvrdí, že pokud by za vznikem krize skutečně stála touha o opětovné dosažení sovětského vlivu, potažmo rozšíření ruského teritoria, tento úmysl by byl patrný mnohem dříve než po dvaceti letech od rozpadu Sovětského svazu. V současné době totiž neexistují důkazy, jež by dokládaly jakoukoliv snahu Ruska o ovládnutí Ukrajiny před rokem 2014 (Mearsheimer 2014: 7).

Dalším argumentem, který stojí v opozici tohoto chápání, je fakt, že Ruská federace nemá dostatečné finanční prostředky, aby byla schopna zaplatit takto nákladnou operaci. Protože jsou to právě ekonomické sankce, díky kterým ruská ekonomika trpí čím dál tím více. Z toho vyplývá, že by Rusko stálo samo proti sobě, kdyby tuto akci plánovalo dříve, protože si zcela jistě muselo být vědomo mezinárodních ekonomických opatření, která z tohoto kroku zcela jistě povedou (Mearsheimer 2014: 7).

John Mearsheimer proto přichází se zcela novým uchopením této problematiky, jelikož nahlíží na příčiny krize mnohem komplexněji, a vidí tak problém hned v několika

rovinách. Stěžejní důležitost totiž přikládá především geopolitickým faktorům. První problém vidí ve snaze Severoatlantické aliance docílit rozšíření směrem na východ. Další důvod vidí i v potencionálním rozšíření Evropské unie na východ. Třetím problémem je podle autora projekce západních hodnot do postsovětských států. Zcela klíčovým aspektem je ale dle Mearsheimera západní popírání ruského realistického směřování v zahraniční politice (Mearsheimer 2014: 6) Nicméně, až tyto důvody společně vytváří obraz příčin Ukrajinské krize.

Autorův článek z roku 2014 věnující se příčinám krize tak viní Západ z vypuknutí tohoto konfliktu. Mearsheimer zde totiž uvádí, že jsou to především Spojené státy americké, které společně se svými spojenci nevědomky vyvolaly krizi mezinárodních rozměrů (Mearsheimer 2014: 6). Z tohoto důvodu by ruský prezident Putin neměl být dle Mearsheimera chápán jako nepředvídatelný politik, jenž je odhodlán rozšířit ruské teritorium, a obnovit tak bývalý vliv Sovětského svazu za jakoukoliv cenu, ale především jako prvotřídní stratég, který by měl být respektován, jelikož jedná pouze v souladu s ochranou národních zájmů (Mearsheimer 2014: 7).

Spojené státy americké a jejich spojenci by proto měly dle autora opustit svůj plán na westernizaci Ukrajiny (Mearsheimer 2014: 8), protože z chování Ruské federace je podle něj zřejmé, že Rusko raději zničí Ukrajinu jako fungující evropský stát, než aby jí umožnilo stát se členem vojenského paktu, který byl ještě před několika málo lety vnímán jako striktně nepřátelský (Mearsheimer 2014: 4).

Hlavním problémem, který plyne z výše zmíněného článku, je fakt, že autor všeobecně akceptuje, že Západní svět je postaven na liberálních hodnotách, což značně odporuje jeho vyjádřením z minulosti, kdy uvádí, že liberální chování na poli mezinárodních vztahů pouze maskuje realistické tendence jednotlivých států. Ve své další tvorbě taktéž tvrdí, že plnohodnotné zastávání liberální politiky na mezinárodní scéně není vůbec možné, a i za předpokladu, kdy se státy veřejně prezentují jako liberálové, jsou vždy ve skutečnosti poháněni striktně realistickými motivy, jako je přežití či maximalizace moci. Podle autorova díla z roku 2001 je totiž liberalismus vhodnou politikou na domácí scéně, nikoliv na té mezinárodní, a to z povahy mezinárodního systému, který je anarchický, čili zde neexistuje žádná nadřazená autorita. Ve svých ostatních dílech navíc tvrdí, že bychom mohli aplikovat liberalismus na mezinárodní politiku pouze v případě existence

hierarchické struktury systému. Současná podoba mezinárodního systému je ale anarchická, což odporuje autorově akceptaci liberálního Západu.

Ve výše zmíněném článku tak autor přehlíží skutečnost, že boj o moc je primární motivací všech států systému bez ohledu na jejich možné rozdíly v domácí struktuře a stejně tak bez ohledu na to, jak se veřejně prezentují (Huseynov 2017: 590).

Vycházejíc z předpokladů uvedených v Mearsheimerově díle *„Tragedy of Great Power Politics“* vnímám autorovo vyjádření ohledně příčin Ukrajinské krize z roku 2014, které obsahuje formulace, jako např. „[...]liberals come to dominate the discourse about European security during the first decade of this century [...]“ nebo „[t]he liberal worldview is now accepted dogma among U. S. officials“ popřípadě „Putin and his compatriots have been thinking and acting according to realist dictates, whereas their Western counterparts have been adhering to liberal ideas about international politics“ (Mearsheimer 2014: 6), jako značně neobjektivní a jednostranně zaměřené. Jeho vysvětlení příčin Ukrajinské krize postrádá zohlednění i druhé strany konfliktu, čili motivů Západu. Z tohoto důvodu aplikuji autorovy předpoklady zmíněné v první části této diplomové práce na případ Ukrajinské krize, ve snaze zohlednit motivy obou stran konfliktu a podat tak objektivnější, ale především jednostranně nezaujatý obraz příčin konfliktu s použitím ofenzivně realistického rámce.

Následující podkapitoly budou navíc systematicky rozděleny s cílem zkoumat motivy jednotlivých aktérů tohoto konfliktu, tj. Západu a Ruské federace, pokud možno odděleně, a docílit tak důkladného a uspořádaného zpracování.

4.2 Motivy jednání Ruské federace

V této kapitole se budu věnovat analýze motivů jednání Ruské federace v souvislosti se situací na Ukrajině. V první řadě na teoretické bázi, kdy aplikuji ofenzivně realistický rámec mezinárodní politiky na ruské jednání v rovině obecné. Následovat bude podkapitola, která se bude věnovat analýze konkrétních událostí v kontextu ofenzivního realismu. Tato část bude zaměřena primárně na vliv západních integračních snah na formování ruské reakce.

4.2.1 Teoretický základ

Dle ofenzivního realismu platí, že se velmoci snaží o ovládnutí co možná největšího podílu materiálních zdrojů, především v rovině vojenské a ekonomické (Götz 2016a: 302). S tímto úzce souvisí i přesvědčení o důležitosti projektování vlastní moci i mimo hranice vlastního státu. Jak už bylo zmíněno v první kapitole této práce, jsou to právě vodní plochy, především moře a oceány, které v tomto ohledu představují značnou překážku. Ve spojení se zbylými předpoklady ofenzivního realismu týkajícími se koncepce mezinárodní politiky, jež jsem ostatně uvedla výše, pak dochází k tomu, že jsou státy motivovány k budování sféry vlivu v blízkosti svých hranic (Götz 2016a: 303). Doprovodným cílem těchto kroků je navíc i snaha zabránit sousedním zemím ve vytváření spojení s konkurenčními velmocemi (Götz 2016a: 304).

Budování sféry vlivu v blízkosti svých hranic slouží obecně značnému množství cílů. Proto je zcela pochopitelné, že se každá velmoc snaží o její vytvoření (Götz 2016a: 304). Rusko není žádnou výjimkou. V souladu s tímto tvrzením Ruská federace, vycházející z realistického chápání mezinárodní politiky, využívá ekonomického nebo politického tlaku k udržení svého postavení a vlivu v regionu. Rozšiřování evropských institucí na východ, především o státy bývalého Sovětského svazu, mělo bezpochyby za cíl přizpůsobení těchto zemí evropským hodnotám, a to jak v oblasti politické, tak i ekonomické (Chengyi 2017: 270). Zcela jistě se tyto snahy dají vnímat jako budování západní sféry vlivu, což si vyžádalo ruskou reakci, a to ze zcela pochopitelného důvodu. Je to právě Ukrajina, která dlouhodobě představuje objekt vzájemné západovýchodní soutěže.

Jelikož Ukrajina zastává zcela strategickou roli ve vzájemných rusko-západních vztazích, vývoj situace v této představuje pro Ruskou federaci hned několik výzev. V první řadě

tato krize značně ovlivňuje směřování ruské zahraniční politiky. Za druhé je vnímána jako přímé ohrožení bezpečnosti a suverenity země. Rostoucí ukrajinský nacionalismus rovněž značí problém nejenom sám o sobě, ale stejně tak dle Moskvy představuje problém pro celý postsovětský prostor. V poslední řadě Ukrajinská krize přispívá k destabilizaci země nejen v oblasti politické, ale i např. ekonomické (Chengyi 2017: 269). Značnou důležitost ve vzájemných vztazích navíc představuje Krym. Ten značí nejenom strategickou, ale i ekonomickou výhodu (Götz 2016: 304). Je to právě Krymský poloostrov, který představuje ideální platformu pro projekci moci právě díky přístupu k Černému moři, a to z několika důvodů (Götz 2016a: 306). Za prvé Krym umožňuje snadný přístup k námořním přístavům a lodním trasám. V druhé řadě slouží jako jakýsi štít pro případnou obranu Černého moře, např. před vniknutím vnějších sil. A za třetí představuje ideální styčný bod potencionálních námořních operací (Götz 2016a: 308).

Vycházejíc z realistického chápání světové politiky Rusko tyto kroky vnímalo jako ofenzivní, čili jako přímou hrozbu pro svou národní bezpečnost, a tudíž dle realistického přesvědčení zareagovalo „vyvažovací“ operací v regionu s cílem narušit pozici nepřítele a zamezit tak jeho dalšímu posílení, což přímo vychází z Mearsheimerovy koncepce ofenzivního realismu. Ultimátním cílem každého státu je totiž vždy přežití a zajištění maximální moci. Za předpokladu, že rozložení moci je v realistickém chápání vnímáno čistě jako hra s nulovým součtem, je tato defenzivní reakce zcela pochopitelná. Toto podporuje i předpoklad vycházející z přesvědčení, že si státy nikdy nemohou být jisty motivy jednání jiných aktérů, a proto se vzájemně vnímají jako hrozby. Strach a nedůvěra tedy formují jednání aktérů na mezinárodním poli, přičemž platí, že chování států je ve velké míře formováno reakcí na chování jiných. Rusko tak dle těchto přesvědčení zcela adekvátně zareagovalo na situaci, kterou vnímalo jako národní hrozbu. Navíc rovněž platí, že v mezinárodním systému, jehož struktura je anarchická, dochází k neustálému bezpečnostnímu soupeření, kdy se velmoci snaží změnit rozložení moci a brání si navzájem v posílení. V tomto kontextu ruská defenzivní reakce opět vyplývá z rostoucí pozici USA a jejich spojenců v zemi bývalého východního bloku ve snaze zamezit jejich posílení.

4.2.2 Praktická aplikace

Rusko se vnímá jako součást tří regionů – Eurasie, Euro-Atlantiku a Asijsko-Pacifického regionu. Každý z těchto regionů proto zaujímá v ruském chápání důležitou pozici a má tak ve svém důsledku značný vliv na formování zahraniční politiky Ruské federace (Svarin 2016: 138). Nicméně Eurasie neboli oblast, kde se střetávají západní a východní vlivy, má pravděpodobně vliv největší. Především proto Rusko po celá léta propagovalo myšlenku „větší Evropy“, kdy mělo dojít k integraci prostoru od Atlantiku po tichomořské pobřeží, v důsledku nové formy spolupráce mezi Ruskem vedeným integračním projektem a EU. Tento nápad však nebyl v souladu se západními zájmy (Svarin 2016: 135). Program Východního partnerství EU byl totiž navržen tak, aby rozšířil sféru vlivu Západu na východ. Proto, když Rusko začalo formulovat svůj integrační projekt, začala geopolitická konfrontace (Svarin 2016: 136). Ruský integrační projekt, tzv. Euroasijská ekonomická unie, se tak dá obecně považovat za obranný krok, který má zabránit Ukrajině a dalším postsovětským státům hlouběji se integrovat do západních struktur (Gehring – Urbanski – Oberthür 2017: 738).

Rusko označovalo Euroasijskou ekonomickou unii jako projekt, který byl vždy koncipován tak, aby přispěl k prohloubení vazeb s Evropskou unií (Svarin 2016: 137). Ruský ministr zahraničí Lavrov např. popsal Euroasijskou ekonomickou unii jako přirozený protějšek integrace EU, nicméně s předpokladem budoucí spolupráce s Evropskou unií (Lavrov 2013: 10-11). Posílení pozice Západu ve státech bývalého Sovětského svazu ale zapříčinilo odklon od této perspektivy. Ruská vize Eurasie se tak proměnila, kdy došlo k značnému odklonu od „*EURasie*“ na „*eurASIE*“ (Svarin 2016: 138).

Vývoj situace na Ukrajině tudíž ukázal Rusku, že nemůže být součástí Euroasijského regionu tak, jak by si představovalo (Svarin 2016: 138). Západ totiž dal řádně najevo, že se řídí pouze svými vlastními zájmy a nebere v úvahu ty ruské, z čehož vyplývá, že se neustále snaží o posouvání sféry svého vlivu až k hranicím Ruska (Svarin 2016: 136).

Vycházejíc z ofenzivně realistického rámce mezinárodní politiky je zcela zřejmé, že se Rusko v souvislosti s existujícími hrozbami, jako je případné rozšíření Evropské unie nebo NATO na východ, snaží pouze o potlačení západního vlivu v zemích bývalého východního bloku. Ruský prezident Vladimir Putin ostatně uvedl: „*we were promised that after Germany's*

unification, NATO wouldn't spread eastward. The then NATO Secretary-General told us that the alliance wouldn't expand beyond its eastern borders. However, it started expanding by incorporating former Warsaw Treaty member-countries and later on, the Baltic states, former Soviet republics". A následně potvrdil, že to byl právě strach z případného vstupu Ukrajiny do Severoatlantické aliance, který ho motivoval k anexi Krymského poloostrova (Putin 2014). Lze tedy říci, že aktivity NATO, ale i EU podkopávají regionální ambice Ruska (Götz 2016b: 253), což v kombinaci s přesvědčením o nutnosti projektování vlastní moci i mimo hranice vlastního státu (především v blízkosti svých hranic) tvoří základ pro zcela pochopitelnou defenzivní reakci Ruska na tyto podněty. Např. z historického kontextu můžeme vyzorovat, že i v době zhoršené ekonomické situace v zemi v devadesátých letech, související s rozpadem Sovětského svazu, Rusko budovalo svoji sféru vlivu. Ruský integrační projekt z devadesátých let – Společenství nezávislých států (SNS) měl údajně sloužit ke koordinaci ekonomických politik, skutečnost ale byla jiná. Ruským cílem byl především dohled na zahraniční politiky bývalých států SSSR. Organizace tak měla zcela zřejmě sloužit jako nástroj ruských regionálních ambicí (Götz 2016a: 307). Ruské realistické směřování v mezinárodní politice je tedy bezpochyby hluboce zakořeněné, protože Rusko dlouhodobě využívá svého tlaku k udržení postavení a vlivu v regionu, potažmo zamezení mocenského růstu dalších velmocí, a to i v dobách zhoršené ekonomické situace.

Na případu situace na Ukrajině můžeme vyzorovat, že ruské chování ovlivňuje míra vnějšího tlaku. V dobách, kdy se ukrajinská vláda klonila ke spojení se Západem, Rusko reagovalo s cílem toto případné spojení narušit. Naopak v časech, kdy byla Ukrajina spíše proruský orientovaná, zcela logicky nevzbuzovala v očích Ruska nikterak velký zájem (Götz 2016a: 306). Částečně také můžeme říci, že v důsledku „*prohrané*“ studené války navíc Rusko vnímá bezpečnostní soupeření se státy Západu jako otázku prestiže a cti, a nechce tak umožnit Západu, aby jej znovu „*ponížil*“ (Götz 2016b: 254). Ukrajina tak pro Rusko představuje zcela strategické území, které má v ruském vnímání prioritní postavení z několika důvodů. Ukrajina totiž s Ruskem sdílí více než 2000 km dlouhou hranici (Götz 2016a: 306). Pokud by se NATO díky vstupu Ukrajiny do organizace přiblížilo ruským hranicím, značilo by to v ruském vnímání případné nebezpečí skrze nežádoucí krátký dosah možný k využití strategických zbraní (Götz 2016a: 309). V ruském vnímání totiž Ukrajina

slouží jako jakýsi nárazníkový pás Ruské federace, a má tak na poli bezpečnostních vztahů zcela strategický význam. Právě proto platí, že Rusko nikdy nebude tolerovat přítomnost do nedávné doby zneprátelené aliance hned za svými hranicemi (Mearsheimer 2014: 4). Navíc Ukrajina představuje přímou pozemní cestu do Evropy, je tranzitní zemí ruských energetických surovin a v ekonomické rovině tak má svoji nezastupitelnou roli. Z těchto důvodů má Rusko silnou motivaci udržet si v této zemi svůj primární vliv (Götz 2016a: 306). Proto není pochyb, že potencionální začlenění Ukrajiny do evropských struktur, díky vstupu do NATO nebo EU, představovalo pro Ruskou federaci bezpečnostní hrozbu.

Prezident Putin se tak v souvislosti s ochranou národních zájmů rozhodl jednat jak proti Ukrajině, tak proti Západu. Svoje činy ospravedlňoval tím, že Západ ohrožuje ruské hlavní strategické zájmy tím, že se stále více blíží k ruským hranicím (Mearsheimer 2014: 4). Ohrožením strategických zájmů v tomto případě chápeme především případnou integraci Ukrajiny do evropských struktur, potažmo vznik námořní základny NATO na Krymském poloostrově v souvislosti s možným vstupem Ukrajiny do tohoto vojenského paktu. Ruská federace se tak pouze snažila chránit svoji bezpečnost. Neusilovala o opětovné získání ztraceného vlivu, ale pouze reagovala na existující hrozby (Thalis 2018). Anexi Krymského poloostrova můžeme tedy chápat jako velmi strategické rozhodnutí, s cílem udržet Ukrajinu rozdělenou a nestabilní, a tak zamezit jejímu vstupu do NATO (Huseynov 2017: 591), stejně jak tomu Rusko učinilo v případě Gruzie.

Toto ostatně dokládá i vyjádření ruského ministra zahraničních věcí Sergeje Lavrova, který kroky Ruska shrnul ve svém projevu v roce 2015 následovně: *„There is a pinnacle in the course pursued by our western colleagues in the past quarter of a century on preserving their domination in world affairs by all possible means, on seizing the geopolitical space in Europe. They demanded of the CIS countries – our closest neighbours, connected with us by centuries economically, historically, culturally and even in terms of family ties – that they make a choice: “either with the West, or against the West.” [...] The EU chose a path of confrontation over the development of mutually beneficial interaction mechanisms“* (Lavrov 2015). Z tohoto vyjádření je patrné, že Rusko v důsledku prohrané studené války vnímá následné kroky Západu jako čistě ofenzivní ve snaze budovat jeho sféru vlivu, a to primárně v zemích, jež jsou s Ruskem historicky

propojeny. Tyto dlouhodobé vazby jsou ale součástí ruské národní identity, a proto je Rusko nuceno čelit těmto hrozbám a ve snaze ochránit své národní zájmy a hodnoty.

4.3 Motivy jednání Západu

Předmětem této kapitoly bude analýza motivů jednání Západu v souvislosti s příčinami Ukrajinské krize. V první řadě v rovině teoretické, kdy aplikuji ofenzivně realistický rámec Johna Mearsheimra představený v první kapitole této práce, a to na motivy jednání Západu na obecné bázi. Následující podkapitola se bude věnovat analýze konkrétních událostí v kontextu ofenzivního realismu. Klíčovým problémem této části je proces rozšíření NATO na východ, především do států bývalého Sovětského svazu. Vše ve snaze podat objektivnější a jednostranně nezaujatý přehled příčin krize oproti vysvětlení Johna Mearsheimera z roku 2014, které motivy jednání Západu přehlíží. Celá část se bude primárně soustředit na motivy jednání Spojených států amerických jako „*hnací sílu*“ formování postoje Západu vůči Rusku.

4.3.1 Teoretický základ

Budování aliancí nebo jakákoliv forma vzájemné spolupráce jsou aspekty, které jsou v rámci ofenzivního realismu vnímány jako čistě účelové. Neexistuje totiž žádná velmoc, která by začala budovat světový mír skrze kooperaci, a to z prostého důvodu. Žádný stát si nikdy nemůže být jistý motivy jednání ostatních aktérů, z čehož pramení nejistota ohledně výsledku vzájemné spolupráce. V mezinárodních vztazích proto není příliš velký prostor pro důvěru. Vzájemná kooperace tak není schopná upozadit stěžejní aspekt mezinárodního systému, a to bezpečnostní soupeření. Americké prosazování východního rozšíření NATO se tak více než jako budování kolektivní obrany dá chápat jako demonstrace postavení s cílem maximalizovat vlastní moc.

Spojené státy americké stejně jako každá jiná velmoc neustále hledají nejrůznější alternativy, jak zvýšit svůj podíl na rozložení světové moci, a tím následně přispět k upevnění svojí pozice. I když jsou bezesporu USA v současné době nejmocnějším státem mezinárodního systému, tak ani přesto tyto strategie neopouštějí. Konečným stádiem je totiž hegemonie, čili existence pouze jediné velmoci na poli mezinárodního systému. Jelikož toto není případ dnešního mezinárodního uspořádání, Spojené státy americké proto zcela pochopitelně usilují o dosažení tohoto stavu i přes jeho značnou nepravděpodobnost. Můžeme tudíž říci, že multipolární charakter mezinárodního systému umocňuje ofenzivní chování USA.

Současná pozice USA na poli mezinárodních vztahů by se navíc dala zcela jistě označit jako regionální hegemonie, jelikož v dnešní době na americkém kontinentě Spojené státy americké nemají rovnocenného soupeře. Jak už bylo zmíněno v teoretické části této diplomové práce, regionální hegemon usiluje zejména o to, aby v jiných částech světa neposílila žádná velmoc do takové míry, že by následně ohrozila jeho postavení. Rusko jako bezesporu jedna z velmocí euro-asijského regionu, projektující zde své hodnoty i přes značný ekonomický propad související s rozpadem východního bloku, tak zcela jistě představuje pro USA jakožto regionálního hegemonu ohrožení jeho pozice v mezinárodním systému. V ofenzivně realistickém chápání světové politiky totiž státy vycházejí z přesvědčení, že distribuce moci je hra s nulovým součtem, a tak vnímají jakékoliv posílení pozice soupeře jako vlastní oslabení.

Každý stát je racionální aktér, který si je plně vědom všech hrozeb plynoucích z podoby mezinárodního systému. Všechna svá jednání pečlivě promýšlí, vyhodnocuje motivy svých minulých jednání i jednání jiných a reaguje na ně, což je hlavní důvod, proč se chová primárně strategicky. Vycházejíce z tohoto předpokladu, chápeme jednání USA v souvislosti Ukrajinou jako mocenský kalkul s cílem oslabit konkurenta, narušit jeho vliv, a tím přispět k posílení vlastní pozice. V chování Spojených států amerických v souvislosti se situací na Ukrajině můžeme tedy vyzpozorovat primárně strategické tendence ofenzivního charakteru, související pravděpodobně s výše uvedeným tvrzením, že USA jsou v současné době při nejmenším regionálním hegemonem mezinárodního systému, a proto se snaží i za cenu ofenzivních strategií tento stav udržet a nedovolit tak vznik regionální hegemonie v jiné části světa. Což úzce souvisí s dalším bodem. Čím větší je relativní moc daného aktéra, tím je menší pravděpodobnost jeho případného napadení či ohrožení. De facto platí, že čím větší je rozdíl v podílu na světové moci dvou aktérů, tím se snižuje potenciál případného útoku na mocnějšího z nich. Z pozice regionálního hegemonu je pak jednání USA opodstatněno jako snaha o udržení výhody ve svůj prospěch a zamezení případnému ohrožení. V souvislosti s primárním cílem každého státu, tj. přežitím, tak tato strategie ospravedlňuje jeho jednání.

Spojené státy americké disponují jednou z největších vojenských výhod oproti ostatním státům mezinárodního systému. Jak už ale bylo zmíněno v první kapitole této závěrečné práce, žádná velmoc není nikdy se stávajícím stavem spokojena. Světová politika

je tedy definována konstantním bezpečnostním soupeřením, kdy jsou státy ochotné využít i vojenské prostředky, pokud jim to přinese výhodu. Navíc platí, že čím větší je vojenská výhoda, tím pravděpodobnější je agresivní chování daného aktéra, což nám vysvětluje ofenzivní tendence jednání USA. Toto potvrzuje i případ Ukrajiny a související Ukrajinské krize. USA svou podporu rozšíření NATO na východ deklarovala už od devadesátých let, kdy se novým americkým prezidentem stal Bill Clinton. Spojené státy americké se tudíž zcela zřejmě neustále snaží posilovat svoji pozici na poli mezinárodního systému, protože podle ofenzivního realismu se každá velmoc snaží dosáhnout hegemonie a ovládat tak mezinárodní systém.

4.3.2 Praktická aplikace

Je zcela patrné, že chování USA v souvislosti s Ukrajinou je motivováno především snahou o udržení vlivu v Evropě. Jak už bylo řečeno v teoretické části této práce, státy vždy usilují o maximalizaci moci. NATO, jemuž ostatně Spojené státy americké dominují, s rozpadem Sovětského svazu a vojenského paktu evropských zemí východního bloku – Varšavské smlouvy, dosáhlo nebývalého historického významu. Proto se Severoatlantická aliance následně stala rozsáhlým nástrojem budování liberální a demokratické Evropy (Posen 2019). Tato nová role navíc značila rozsáhlý potenciál expandovat na východ (Chengyi 2017: 268).

Navíc můžeme říci, že američtí zastánci intervencí si jsou v souvislosti s budováním mírového světového pořádku vědomi důležitosti NATO, jakožto klíčového hráče na poli bezpečnostních vztahů. Podpora NATO totiž pomáhá „prodat“ operaci voličům doma na politické scéně. Protože jsou to právě instituce, jako jeden ze základních pilířů liberální demokracie, které úspěšně přispívají ke krytí realistickým zájmů pod roušku liberálních hodnot. V realistickém chápání totiž mezinárodní organizace slouží především národním zájmům (Posen 2019).

Tato geopolitická mise byla odstartována už počátkem devadesátých let v souvislosti s rozpadem SSSR. Pád Sovětského svazu totiž do velké míry otevřel přístup Západu do zemí bývalého východního bloku. Západ pak poměrně rychle využil této situace a začlenil velkou část těchto zemí do svých struktur. Následovaly rovnou dvě vlny rozšíření NATO na východ

poměrně v krátkém časovém horizontu⁵. Tato expanze značnou měrou změnila rovnováhu sil v Evropě (Huseynov 2017: 585).

Prosazování východního rozšíření NATO bylo všeobecně chápáno jako čistě liberální rozhodnutí vyplývající z přesvědčení, že vzájemná spolupráce a institucionalizace ve svém důsledku přispívají k budování světového míru. Jelikož studená válka přinesla „vítězství“ Severoatlantické aliance, potažmo Západu, umožnila tak organizaci expandovat. Ve snaze docílit stability v Evropě začalo být prosazováno začlenění co možná největšího počtu států. Tyto kroky byly interpretovány jako pomoc bývalým státům východního bloku s přechodem k demokracii a stejně tak se stabilizací jejich bezpečnosti. Příznivci tohoto rozšíření často rovněž tvrdili, že čím bude větší počet členských zemí NATO, tím bude bezpečnost v Evropě stabilnější, a proto jsou tyto kroky žádoucí a prospěšné pro všechny, včetně Ruska (Wolff 2015: 1106-1107) Nicméně Západ nikdy neumožnil Rusku, aby se plnohodnotně podílelo na řízení bezpečnosti Evropy, z čehož vyplývá narůstající ruská nedůvěra (Wolff 2015: 112).

Ukrajina, jakožto objekt dlouhodobé vzájemné rusko-západní soutěže, představovala zásadní roli v tomto procesu východního rozšíření. Tomuto značně pomohlo i zvolení proevropsky orientovaného ukrajinského prezidenta Viktora Juščenka v roce 2004. Poté došlo ještě ke značnějšímu znásobení západního vlivu na Ukrajině (Huseynov 2017: 587).

V ofenzivně realistickém chápání výše zmíněné liberální kroky pouze maskují realistické tendence. Cíl Západu se tak jeví zcela jednoznačný – nastolení unipolární struktury v Evropě (Haukkala 2015: 25). Jakékoliv rozšíření Severoatlantické aliance je tedy třeba vnímat jako striktně strategický krok, jehož cílem je posílení vlastní pozice na poli mezinárodního systému. A tomuto stavu „vítězství“ ve studené válce značně dopomohlo.

Spojené státy americké využívají NATO k prosazování svých vlastních národních zájmů, čili upevňování pozice v mezinárodním systému, a to zejména z toho důvodu, že nasazení amerických vojáků v konfliktech mimo americký kontinent vyvolávají nesouhlas domácích Američanů (Krauthammer 1990: 26), kteří v těchto krocích vidí příčinu zhoršených

⁵ První vlna rozšíření nastala roku 1999, kdy NATO začlenilo do svých struktur Českou republiku, Maďarsko a Polsko. Následovala vlna rozšíření v roce 2004, kdy se novými členy organizace staly Bulharsko, Estonsko, Litva, Lotyšsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko (Euroskop nedatováno).

ekonomických podmínek, kdy se peníze z amerického rozpočtu utrácejí za „*starosti jiných*“. Americký izolacionismus je ostatně zakořeněný v národní identitě země už po staletí.

Neméně důležitou roli ve vzájemných vztazích zastává i Evropská unie. Politika EU vůči Ukrajině byla taktéž velice pozoruhodně účinná. Tato politika přispěla ke značnému oslabení ruského vlivu na Ukrajině. Rostoucí význam EU jako obchodního partnera zmírnil ukrajinskou hospodářskou závislost na Rusku. Do roku 2012 se tak Evropská unie stala pro Ukrajinu zhruba stejně důležitým obchodním partnerem jako Rusko, pokud jde o import a export. Dynamicky se rozvíjející vztahy s EU posílily integraci Ukrajiny do západní sféry, což mohlo v ideálním případě vést až ke vstupu Ukrajiny do této organizace. V důsledku toho narušila politika EU ruské geopolitické zájmy. Toto směřování postupně podkopávalo postavení Ruska jako přirozeného referenčního bodu ukrajinské zahraniční politiky, a znamenalo tak ve svém důsledku rozšíření západního vlivu na východ (Gehring – Urbanski – Oberthür 2017: 736-737).

Západní vůdci tvrdí, že rozšíření Severoatlantické aliance nehraje v souvislosti s Ukrajinskou krizí žádnou roli, a to především z toho důvodu, že rozšíření NATO o další členy pouze pomáhá budovat bezpečnostní stabilitu v Evropě a pro Rusko tak nepředstavuje žádnou hrozbu. Západ jako příčinu konfliktu označuje ruskou neochotu provádět liberální reformy a spolupracovat se západními mocnostmi na vytváření mírového pořádku (Wolff 2015: 1103).

Z výše uvedeného je patrné, že Západ využívá jak rozšíření NATO, tak i EU k posílení svého vlastního vlivu a pozice v Evropě. Své kroky navíc na rozdíl od Ruska ale dokáže velmi šikovně skrývat pod maskou liberálních hodnot, čímž si zachovává image toho „*dobrého*“ státu, který usiluje o vytvoření mírového mezinárodního pořádku. Z tohoto důvodu se dá Ukrajinská krize z pohledu ofenzivního realismu vnímat jako „*vítězství*“ Západu, protože tato krize posílila jeho postavení v Evropě a stejně tak přispěla ke snížení ruského vlivu na Ukrajinu. USA společně se svými spojenci tedy úspěšně nabouraly ruskou sféru vlivu a vychýlily rozložení světové moci svým směrem. Úspěšně tudíž maximalizují svoji moc i v bývalých státech východního bloku, a můžeme je proto vnímat jako „*vítěze*“ (Huseynov 2017: 582).

5. Shrnutí poznatků

Pokud přijmeme tvrzení, že liberální jednání států na poli mezinárodních vztahů pouze maskuje realistické strategické národní zájmy, a budeme aplikovat ofenzivně realistické chápání mezinárodní politiky na všechny aktéry mezinárodního systému, tj. i na jednání „*liberální západního světa*“, dojdeme hned k několika poznatkům. Cíl Západu se nám pak jeví zcela jednoznačně – nastolení unipolární struktury v Evropě (Haukkala 2015: 25). Budování vlivu skrze rozšíření evropských institucí i do bývalých zemí východního bloku ale vede k prohlubování ruské nejistoty (Muradov 2018: 112). Potencionální rozšíření NATO na východ (především o země bývalého Sovětského svazu) je pro Rusko nepředstavitelné. Prezident Putin několikrát uvedl, že tyto kroky Západu vnímá jako „*přímou hrozbu*“ pro Rusko (Mearsheimer 2014: 1-2). Rusko si tak na Ukrajině hájí svou sféru vlivu, a to především z důvodu dlouhodobých historických, kulturních ale i ekonomických vazeb. Stejně tak ale můžeme říci, že Ruská federace brání nežádoucím mocnostem v posílení jejich pozice ve státech bývalého východního bloku (Haukkala 2015: 34). Jak už bylo ostatně mnohokrát zmíněno. V realistickém chápání mezinárodní politiky je mocenská politika vnímána jako hra s nulovým součtem, čili posílení jedné strany nutně vede k oslabení druhého aktéra. Proto západní snaha o rozšíření NATO o bývalé členy Sovětského svazu, především o strategicky významnou Ukrajinu, nemohla zůstat bez odezvy.

Západní státy bohužel ale i nadále popírají možnost, že je ruské chování motivované ohrožením strategických zájmů, a stále jako hlavní příčinu konfliktu vidí ruskou neochotu provádět liberální reformy. Pravděpodobně proto i nadále pokračují ve vyhlašování sankcí, aby tak Rusko odradily od jejich domnělé budoucí agrese. Západ se tak spoléhá na ekonomické sankce, protože věří, že ekonomická stagnace, nebo dokonce propad, přesvědčí Ruskou federaci, aby své chování opustila. Historické zkušenosti nám ale dokazují, že jednotlivé státy jsou ochotny vstřebávat i obrovské tresty, pokud jsou přesvědčeny, že jejich kroky jsou v souladu s ochranou hlavních strategických zájmů (Mearsheimer 2014: 7-8).

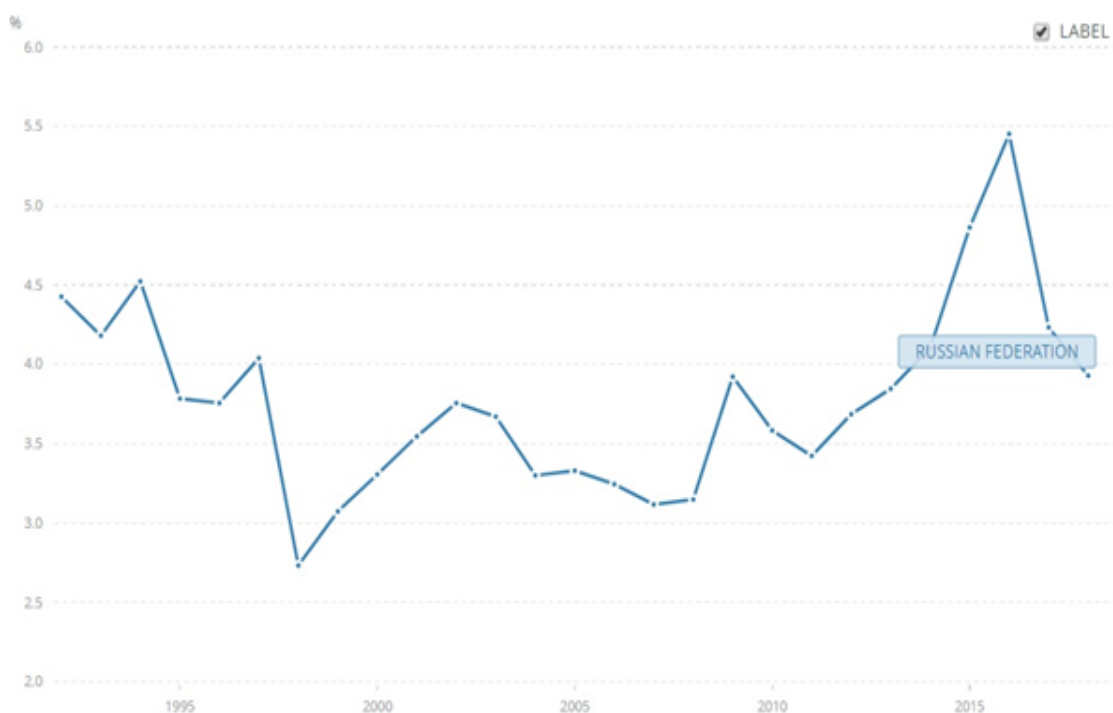
Západní velmoci možná nesouhlasí s ruským chováním, ale měly by rozumět jeho logice. To, že se na poli mezinárodních vztahů prezentují jako liberální velmoci, neznamená, že se ve skutečnosti neřídí čistě realistickými motivy tím, že brání svoje strategické zájmy

ve snaze upevnit vlastní postavení v rámci struktury mezinárodního systému. Např. USA jsou země, která brání mocnostem v přítomnosti na americkém kontinentě už od devatenáctého století. Vše pod záštitou tzv. Monroeovy doktríny (Thalis 2018). Spojené státy americké si tak udržují svou sféru vlivu velice dlouhodobě. Každá velmoc je ostatně vždy citlivá na potencionální hrozby v blízkosti svého teritoria (Mearsheimer 2014: 5). A Rusko jednou ze světových velmocí je bezesporu také. Proto je jeho defenzivní reakce na potencionální rozšíření především západního vojenského paktu naprosto adekvátní, vycházející z realistického chápání mezinárodní politiky.

Rusko tak v reakci na ofenzivní kroky Západu docílilo zmaření integrace Ukrajiny do Severoatlantické aliance i do Evropské unie, protože pravděpodobnost jejího vstupu do organizací je v důsledku teritoriálních konfliktů, které doposud ovládají její východní část, velice nepravděpodobná. Skutečnost, že je Ruská federace zjevně spokojena se současným stavem věcí, je důvodem, proč ruští akademici označují výsledky za vítězství Ruska (Huseynov 2017: 591).

Toto ostatně dokládá i graf uvedený níže, který zobrazuje vývoj podílu ruského HDP, který je odváděn na vojenské výdaje. Z grafu je patrné, že od roku 2016 dochází ke konstantnímu poklesu vojenských výdajů, i přes stále trvající konflikt na Ukrajině, což dokládá určitou spokojenost se stávajícím stavem. Pokud by se Ruská federace cítila být stále značně ohrožena, vojenské výdaje by od roku 2016 neustále neklesaly.

Graf č. 1: Vojenské výdaje (% HDP) - Ruská federace

Zdroj: World Bank (<https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?locations=RU>).

Vítězství Západu/USA ale spočívá v tom, že Západ docílil značného omezení ruského vlivu v zemi bývalého Sovětského svazu, posílil svou pozici na evropském kontinentě, a to bez jakéhokoliv využití vojenských zbraní (Huseynov 2017: 590). USA tak úspěšně dokončily svoji misi ve snaze oslabit postavení Ruska v Evropě a nyní mohou přeměřovat svou pozornost na další hrozby, např. růst Číny apod. (Huseynov 2017: 582). Čistě realistické zájmy Spojených států amerických, jako posílení vlastní pozice, se tak podařily skrýt pod vlajku liberálních hodnot. Institucionalizace Evropy skrze rozšíření NATO stavící na přesvědčení, že čím je větší interdependence jednotlivých států, tím se snižuje potenciál konfliktu, tudíž sloužila USA jako ideální prostředek jak posílit vlastní pozici v Evropě a zároveň zůstat tím „dobrým“ hráčem.

V návaznosti na to, že jsou pravděpodobně obě strany konfliktu spokojeny s posledním vývojem událostí, dochází tak v podstatě k deeskalaci napětí. Protože kdyby to tak nebylo, USA společně se svými spojenci by na připojení Krymského poloostrova, nebo zcela zjevnou podporu separatistů na východní Ukrajině reagovaly mnohem důsledněji (Huseynov 2017: 591).

Závěr

Je to právě liberalismus, který oproti realismu rozlišuje mezi „dobrymi“ a „špatnými“ státy. Po konci studené války, když došlo k rozpadu Sovětského svazu, začaly být Spojené státy americké obecně považovány jako ten „dobrý“ stát na rozdíl od SSSR. USA tak začaly být chápány jako vzor ctnosti a jakýsi ideál. Pokud bychom vycházeli z tohoto přesvědčení, a státy by následovaly Spojené státy americké a osvojily si následně i jejich hodnoty a smýšlení, svět by brzy zaplnily pouze tyto „dobré“ státy a potenciál konfliktu by tak zcela vymizel (Mearsheimer 2001: 25).

USA i jeho spojenci se veřejně prezentují jako liberální demokracie a v důsledku svého přesvědčení, že demokratizace a institucionalizace budují cestu ke světovému míru, se snaží svoje postoje demonstrovat i na mezinárodní politické scéně. John Mearsheimer ale tvrdí, že tak činí pouze, aby zamaskovaly svoje cíle skutečné. Existuje tak výrazný rozkol mezi tím, jak se např. Spojené státy americké prezentují navenek a jak ve skutečnosti jednají. Realistická politika bývá ostatně často skrývána pod liberální vlajkou. Příkladem může být šíření demokratických hodnot ve státech, kde má aktér své národní zájmy. Primárně tedy vstupuje do konfliktu z čistě realistických důvodů, tj. brání své národní strategické zájmy, ale veřejně toto chování propaguje jako liberální krok, směrem ke světové demokratizaci a míru (Mearsheimer 2001: 26). Dle ofenzivního realismu tedy liberalismus na mezinárodní politiku aplikovatelný není. Ofenzivní realismus totiž označuje geopolitické motivy jako primární faktory, které ovlivňují jednání všech aktérů na poli mezinárodních vztahů. Nikoliv motivy vnitřní, které jsou v současném chápání značně upřednostňovány.

V souvislosti s příčinami Ukrajinské krize jsou vnitřní faktory mezi většinou současných teoretiků taktéž upřednostňovány. Obecně je tedy tato krize interpretována jako výsledek souboru tří skupin. První kategorii tvoří čistě realistické světonázory prezidenta Vladimira Putina, které formují jeho přesvědčení o nadřazenosti Ruska. Prezident Putin je proto vnímán jako člověk, který svými myšlenkami zůstává v době existence Sovětského svazu a který se odmítá smířit s vývojem událostí po rozpadu SSSR. Druhý soubor faktorů vychází z ruské kolektivní identity, kterou můžeme charakterizovat výrazným patriotismem. Lidé v Rusku věří v nadřazenost svojí země, z čehož vyplývá nutnost expanze

a nadvlády zemím především postsovětského prostoru. V kombinaci s ruskou autoritářskou ideologií tvoří základní rámec pro vypuknutí Ukrajinské krize.

Dle ofenzivního realismu jsou to ale geopolitické motivy, které ovlivňují jednání všech aktérů na poli mezinárodních vztahů. Nikoliv faktory vnitřní uvedené výše. Jsou to tedy geopolitické motivy jak Ruska, tak Západu, které ve svém důsledku přispěly k vypuknutí Ukrajinské krize.

John Mearsheimer, jakožto hlavní představitel ofenzivního realismu a autor souborné koncepce uvedené v druhé kapitole této diplomové práce, se v roce 2014 vyjádřil i konkrétně k příčinám Ukrajinské krize. Mearsheimer ve svém článku „*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*“ označuje Západ za hlavního viníka krize. Podle něj je totiž krize výsledkem západní implementace liberální politiky v zemích bývalého východního bloku, společně s popíráním ruského realistického směřování na poli mezinárodních vztahů. A zde vidím hlavní problém jeho vyjádření. Mearsheimer totiž ve svém článku vůbec nezohledňuje geopolitické realistické motivy jednání Západu a navíc naprosto v kontrastu se svou ostatní tvorbou akceptuje existenci liberálně smýšlejícího Západu. V svém díle „*Tragedy of Great Power Politics*“ totiž uvádí, že liberální chování v mezinárodní politice pouze maskuje realistické motivy jednotlivých států a dokonce i za předpokladu, kdy se stát veřejně prezentuje jako liberální demokracie, vždy je ve skutečnosti poháněn pouze realistickými motivy, jako je přežití či maximalizace moci. Z mého pohledu je pak jeho analýza značně jednostranná a neobjektivní. Proto jsem aplikovala jeho předpoklady týkající se ofenzivního realismu na případ Ukrajinské krize. Cílem mojí diplomové práce tedy bylo podat obraz příčin Ukrajinské krize a to v širším kontextu, než je obecně interpretován napříč jednotlivými médii, a to za pomoci ofenzivně realistického rámce Johna Mearsheimera.

K naplnění výše zmíněného cíle mi sloužily následující výzkumné otázky, které následně zodpovím.

- Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit hlavní příčiny vypuknutí konfliktu na Ukrajině?
 - Jaký aktér je dle ofenzivního realismu odpovědný za vypuknutí konfliktu?

- Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit motivy jednání klíčových aktérů (tj. Ruska, Západu)?

Tato diplomová práce nám ukázala, že vyjádření Johna Mearsheimera na adresu Ukrajinské krize z roku 2014 jsou poněkud zavádějící. Vycházejíce z jeho ostatních děl, můžeme říci, že je to především struktura mezinárodního systému, tj. anarchie, která formuje chování všech států napříč systémem. V důsledku neustálého bezpečnostního soupeření a honbě po moci je pak nutí chovat se ofenzivně a využívat ofenzivní strategie. Přičemž platí, že i státy prezentující se veřejně jako liberální demokracie mají tyto ofenzivní tendence. Při analýze příčin konfliktů je tato koncepce ale poněkud nešťastná, jelikož se pouze v malé míře snaží identifikovat jednotlivé aktéry jako příčinu (D'Anieri 2019: 103). Ofenzivní realismus totiž vždy potlačoval význam záměrů, a to především proto, že je těžké je měřit a protože se mohou v průběhu času neustále měnit. Nezáleží totiž na tom, kolik osob se podílelo na rozhodovacím procesu, jenž přispěl k současnému stavu věcí, protože ani jejich nástupci se nemohou zavázat k tomu, aby následovali stejnou cestu. Různé okolnosti navíc přináší nové volby, hodnoty se mohou měnit, a tak mohou nastat nové příležitosti a nebezpečí (D'Anieri 2019: 113).

Ofenzivní realismus nám tak při řešení konfliktů neposkytuje jednoznačná řešení. Hlavním viníkem všech konfliktů je totiž vždy anarchická struktura systému a identifikace jednání aktérů jako příčin tak představuje spíše spleť dilem (D'Anieri 2019: 114).

Nicméně v dobách, kdy se existence hegemonu jeví jako značně nepravděpodobná, dochází ke konstantnímu velmocenskému soupeření. Tato honba za mocí ve svém důsledku zapříčiňuje, že se velmoci neustále snaží změnit distribuci moci v jejich prospěch. Jejich snahy jsou využity jak k maximalizaci vlastní moci, tak i maření zisku moci vlastním rivalům, jimž by nabytí moci mohlo pomoci ke zlepšení pozici na mezinárodním poli. Velmoci navíc netouží pouze po tom stát se nejsilnější velmocí systému, ale především po hegemonii, v jejímž čele bude daná velmoc stát, a bude tak řídit mezinárodní systém. Jediným status quo hráčem mezinárodního systému je pouze případný hegemon snažící se uchovat svou stávající pozici. Ostatní velmoci jsou vždy nespokojené se stavem současným, a tak jsou neustále pod vlivem vnějších stimulů tento stav změnit.

Západ využívá rozšíření NATO k posílení vlastní pozice a vlivu. Tyto kroky navíc na rozdíl od Ruska dokáže velice vhodně maskovat pod rouškou liberálních hodnot, čímž si zachovává image toho „dobrého“ státu (liberální demokracie), který usiluje o budování mezinárodního míru. Z tohoto důvodu se dá Ukrajinská krize z pohledu ofenzivního realismu vnímat jako „vítězství“ Západu, protože tato krize posílila jeho postavení v Evropě a stejně tak přispěla ke snížení ruského vlivu na Ukrajinu. Ukrajina je tak v současné době proevropsky orientovaná, což byl nepochybný cíl Západu od rozpadu Sovětského svazu. Tato velmi vydařená strategie tak zamezila Ruské federaci v opevňování vlastní pozice v zemích postsovětského prostoru a v její případné budoucí reintegraci. Do jisté míry se dá Ukrajinská krize rovněž vnímat jako nevyhnutelné vyústění okolností, jelikož v devadesátých letech bylo Rusko ekonomicky i politicky velmi slabé, a tak nemohlo politice východního rozšíření Severoatlantické aliance nijak vzdorovat. Až v důsledku politických a ekonomických reforem s příchodem prezidenta Putina došlo k opětovnému vzestupu a Rusko tak začalo být akceschopné, což ostatně ukázalo už v roce 2008 – poté co jak vojensky, tak i ekonomicky podpořilo separatistické regiony v Gruzii ve snaze udržet Gruzii slabou a rozdělenou, a tím zabránit jejímu případnému vstupu do NATO. Celá operace tudíž jasně značila, že Rusko hodlá zamezit vstupu bývalých zemí Sovětského svazu do západního vojenského paktu, a to i za pomoci vojenských prostředků. Stejně tak učinilo i v případě Ukrajiny.

Dle ofenzivního realismu je pak ruské chování formováno v souvislosti s šířením západního vlivu v zemích bývalého východního bloku, jako reakce na bezpečnostní hrozby, čili zcela adekvátní odezva na danou situaci. Protože žádná země netoleruje přítomnost jiné velmoci v blízkosti svých hranic. Stejně tak žádná země neakceptuje posílení vlivu konkurenční velmoci v zemi strategického významu a tou bezpochyby Ukrajina je jak historicky, tak i kulturně či ekonomicky.

V současné době je Ukrajina v důsledku vnitřních konfliktů i nadále nestabilní, a proto je vidina vstupu do Severoatlantické aliance v nedohlednu. Rusko z tohoto důvodu může být spokojeno, nicméně proevropské směřování země nezastavilo. Tato varianta ale pravděpodobně vyhovuje i USA a jejich spojencům. Protože jinak by Západ na připojení Krymského poloostrova nebo zcela zjevnou podporu separatistů na východní Ukrajině reagoval mnohem důsledněji. Kdyby Západ považoval Ukrajinu za zcela klíčového spojence,

bezesporu by poskytl větší vojenské prostředky na ukončení krize. Nastolení stability na Ukrajině se tak nejeví jako žádoucí ani pro jednu stranu konfliktu.

Ve snaze docílit ukončení konfliktu na Ukrajině by měla být prozkoumána potenciální politická a hospodářské spolupráce napříč státy Východního partnerství⁶, ale i dalších států bývalého východního bloku, aby se zvýšila jejich soběstačnost a rovněž aby nedocházelo k nutnému výběru mezi Východem a Západem, protože případná volba bude vždy druhou stranou vnímána jako nepřátelský krok ohrožující její strategické národní zájmy skrze budování sféry vlivu (Chengyi 201: 270).

⁶ Východní partnerství je společná iniciativa států Evropské unie a šesti východoevropských a jihokavkazských partnerských zemí: Arménie, Ázerbájdžánu, Běloruska, Gruzie, Moldavské republiky a Ukrajiny ve snaze prohloubit politickou a hospodářskou integraci. Mezi další priority EU patří i budování bezpečnosti, stability a prosperity těchto zemí (Evropská rada 2019b).

Summary

It is liberalism that distinguishes between "*good*" and "*bad*" states compared to realism. After the end of the Cold War, when the Soviet Union collapsed, the United States began to be generally regarded as the "*good*" state unlike the USSR. Thus, the US began to be seen as some kind of ideal. Based on this belief, when states follow the United States of America and embrace their values and beliefs, the world would soon be filled only by these "*good*" states, and the potential for conflict would thus disappear completely (Mearsheimer 2001: 25).

The US and its allies publicly present themselves as liberal democracies, and together with their beliefs that democratization and institutionalization are building the way to the world peace, they are trying to demonstrate their positions on the international political scene. But John Mearsheimer claims that they do so only to disguise their real goals. There is thus a significant split between how, for example, the United States of America presents itself and how it actually acts. Indeed, realistic policies are often hidden under a liberal flag. According to offensive realism, liberalism is not applicable to international politics. In fact, offensive realism identifies geopolitical motives as the primary factors influencing the actions of all actors in the field of international relations. It is not the internal motives which are highly preferred in the current understanding of international politics.

John Mearsheimer, as the main representative of offensive realism and author of the comprehensive concept presented in the second chapter of this thesis, in 2014 also commented specifically on the causes of the Ukrainian crisis. Mearsheimer, in his article "*Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault*," identifies the West as the main cause of the crisis. According to him, the crisis is the result of Western implementation of liberal policy in the countries of the former Eastern Bloc, together with the denial of Russia's realistic direction in the field of international relations. And here I can see the main problem of his expression. In his article, Mearsheimer does not even take into account the geopolitical realistic motives of the West's actions, and, in contrast to his other works, accepts the existence of a liberal-minded West without hesitation.

This thesis has shown that John Mearsheimer's statements to the Ukrainian Crisis are somewhat misleading. Based on his other works, we can say that it is primarily

the structure of the international system, i.e. anarchy that shapes the behaviour of all states across the international system. As a result of constant security rivalry and the pursuit of power, it forces them to act offensively. And moreover, states that present themselves publicly as liberal democracies have these offensive tendencies as well. However, in the analysis of the causes of conflicts, this concept is somewhat unfortunate, since it can hardly identify individual actors as the cause (D'Anieri 2019: 103). Offensive realism has always suppressed the importance of intentions, mainly because it is difficult to measure them and also because of the fact that they can change over time.

The West uses NATO enlargement to strengthen its own position and influence. Moreover, unlike Russia, it can mask these steps very well under the guise of liberal values, thus preserving the image of the "*good*" state (liberal democracy) that seeks to build international peace. For this reason, from the perspective of offensive realism, the Ukrainian crisis can be seen as a "*victory*" of West, because this crisis has strengthened its position in Europe and has also contributed to reducing Russia's influence on Ukraine.

According to offensive realism, Russian behaviour is formed in the connection with the spread of Western influence in the countries of the former Eastern Bloc, while this behaviour is seen as a security threat, because no country tolerates the presence of another superpower near its borders. Similarly, no country accepts strengthening the influence of a competing superpower in a country of strategic importance, and undoubtedly Ukraine is historically, culturally and economically important for sure.

In an effort to bring an end to the conflict in Ukraine, potential political and economic cooperation across the Eastern Partnership and other former Eastern Bloc states should be explored in order to increase their self-sufficiency and avoid the necessary choice between East and West, perceived by the other side as a hostile step, threatening its strategic national interests through building a sphere of influence (Chengyi 201: 270).

Seznam použitých zdrojů

- Atkinson, P. A. - Coffey, A. (1997). Analysing documentary realities. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative research: Theory, method and practice*, str. 56-75.
- BBC (2016). *Ukraine crisis: What's going on in Crimea?* 12. 8. 2016
(<https://www.bbc.com/news/world-europe-25182823>, 12. 11. 2019).
- Beneš, V. (2009). Realismus In: Barša, Pavel (ed.): *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON, str. 30–59.
- Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, vol. 9, no. 2, str. 27-40.
- Council on Foreign Relations (2018). *Conflict in Ukraine*
(<https://www.cfr.org/interactive/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>, 1. 11.2019).
- Crossman, A. (2019). An Overview of Qualitative Research Methods. *ThoughtCo*
(<https://www.thoughtco.com/qualitative-research-methods-3026555>, 11. 9. 2019).
- D'Anieri, P. (2019). Magical realism: assumptions, evidence and prescriptions in the Ukraine conflict. *Eurasian Geography and Economics*, 60:1, str. 97-117.
- Dar, A. I. (2019). John J. Mearsheimer. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities. *Asian Affairs*, 50:1, str. 130-132.
- Demir, S. (2014). THE EFFECT OF UKRAINIAN CRISIS ON GLOBAL SECURITY, *BiLGESAM*
(http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-148-2014122610guvenlik_kongresi_bildirileri-33.pdf, 27. 12. 2018), s. 505-517.
- Drulák, P. (2010). *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Eberhardt, A. (2008). The 2008 Russia-Georgia War over South Ossetia —the Policy of the Russian Federation and Its Consequences. *The Polish Quarterly of International Affairs*, no. 3, str. 52-63.

Euroskop (nedatováno). *Rozšiřování NATO*

(<https://www.euroskop.cz/751/sekce/aktualni-stav/>, 12. 11. 2019).

Evropská rada (2019a). *Omezující opatření EU v reakci na krizi na Ukrajině.*

13. 9. 2019(<https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, 6. 11. 2019).

Evropská rada (2019b). *Východní partnerství.* 21. 5. 2019

(<https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eastern-partnership/>, 1. 11. 2019).

Fischer, E. (2019). EU divisions on Russia remain. *Handelsblatt Today*

(<https://www.handelsblatt.com/today/politics/new-year-same-problem-eu-divisions-on-russia-remain/23819906.html?ticket=ST-91383126-6hFsVWPfa11EtoowyfZI-ap1>, 12. 11. 2019).

Friedman, G. (2015). *Ohrožená Evropa, - rodící se krize*, vydání druhé. Přeložil Jana

ODEHNALOVÁ. Praha: Aligier.

Gehring, T. – Urbanski, K. – Oberthür, S. (2017). The European Union as an Inadvertent

Great Power: EU Actorness and the Ukraine Crisis. *JCMS 2017 Volume 55. Number 4*, str. 727–743.

Götz, E. (2016a). Neorealism and Russia's Ukraine policy, 1991 – present.

CONTEMPORARY POLITICS, VOL. 22, NO. 3, str. 301–323.

Götz, E. (2016b). Russia, the West, and the Ukraine crisis: three contending perspectives.

CONTEMPORARY POLITICS, VOL. 22, NO. 3, str. 249–266.

Haukkala, H. (2015). From Cooperative to Contested Europe? The Conflict in Ukraine as a

Culmination of a Long-Term Crisis in EU–Russia Relations. *Journal of Contemporary European Studies*, 23:1, str. 25-40.

Huseynov, V. (2017). Revisiting the Ukraine crisis: realist reflections on causes and

consequences. *CES Working Papers – Volume IX, Issue 4*, str. 582-596.

- Chengyi, P. (2017). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: A Historical and Philosophical Perspective. *International Critical Thought*, 7:2, str. 267-278.
- Chvátalová, D. (2016). Konflikt na Ukrajině a krymská krize. *Asociace pro mezinárodní otázky XXII (01)* (<https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2017/10/Background-Ukrajina.pdf>, 1. 11. 2018), s. 1-11.
- Kofroň, J. (2010). Ofenzivní neorealismus: příslib pro neoklasickou geopolitickou analýzu? *Academia.edu* (https://www.academia.edu/27042081/Ofenzivn%C3%AD_neorealismus_p%C5%99%C3%ADslib_pro_neoklasickou_geopolitickou_anal%C3%BDzu, 11. 9. 2019), str. 850-855.
- Korduban, P. (2010). President Yanukovich Returns to Multi-Vector Foreign Policy. *The Jamestown Foudation* (<https://jamestown.org/program/president-yanukovich-returns-to-multi-vector-foreign-policy/>, 4. 12. 2019).
- Krauthammer, C. (1990). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 1, America and the World 1990/91 (1990/1991), pp. 23-33
- Lavrov, S. (2013). State of the Union Russia–EU: Prospects for Partnership in the Changing World. *JCMS 2013 Volume 51 Annual Review*, str. 6–12.
- Lavrov, S. (2015). Speech by Sergey Lavrov at the 51st Munich Security Conference (<https://www.voltairenet.org/article186844.html>, 6. 11. 2019).
- Mälksoo, L. (2019). The Annexation of Crimea and Balance of Power in International Law. *The European Journal of International Law* Vol. 30 no. 1, str. 303–319.
- Mearsheimer, J. (2001). *Tragedy of Great Powers Politics*. New York: Norton.
- Mearsheimer, J. (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault. *Foreign Affairs*, September/October 2014 (<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>, str. 1-12).
- Mearsheimer, J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press.

Muradov, I. (2018). THE IMPACT OF NATO ENLARGEMENT ON UKRAINE CRISIS: NEOREALIST PERSPECTIVE. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*, 2018, str. 107-114.

Niculsecu, S. (2014). "A Bridge Too Far" - EXAMINING A POSSIBLE OUTCOME OF THE UKRAINE CRISIS. *EUROPOLITY*, vol. 8, no. 2, str. 85-120.

Nitoiu, C. (2016). Towards conflict or cooperation? The Ukraine crisis and EU-Russia relations, *Southeast European and Black Sea Studies*, 16:3, str. 375-390.

North Atlantic Treaty Organization (2017). *Partnership for Peace programme* (https://www.nato.int/cps/ra/natohq/topics_50349.htm/, 12. 11. 2019).

Posen, B. R. (2019). Trump Aside, What's the U.S. Role in NATO?. *The New York Times* 10. 3. 2019 (<https://www.nytimes.com/2019/03/10/opinion/trump-aside-whats-the-us-role-in-nato.html>, 6. 11. 2019).

Proedrou, F. (2010). Ukraine's foreign policy: accounting for Ukraine's indeterminate stance between Russia and the West. *Southeast European and Black Sea Studies* Vol. 10, No. 4, December 2010, str. 443–456.

Putin, V. (2014). *Direct Line with Vladimir Putin*. 17. 4. 2014 (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796>, 12. 11. 2019).

Rambachan, A. (2013). The Rise And Fall Of Realism. *The Princeton Tory* (<http://theprincetontory.com/the-rise-and-fall-of-realism/>, 14. 9. 2019).

Samokhvalov, V. (2015). Ukraine between Russia and the European Union: Triangle Revisited. *Europe-Asia Studies*, 67:9, str. 1371-1393.

Smolková, V. (2016). Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU po Lisabonské smlouvě. *Evropské hodnoty* 14. 11. 2016, str. 1-14.

Spiliopoulos, O. (2014). The EU-Ukraine Association Agreement As A Framework Of Integration Between The Two Parties, *Procedia Economics and Finance* 9 (2014) (<https://ac.els-cdn.com/S2212567114000276/1-s2.0-S2212567114000276->

main.pdf?_tid=21744f1d-0f40-4591-8a9c-

68b16281cc74&acdnat=1545940874_3add34d71e83edbae7b6a56c14f15d30, 27. 12. 2018), str. 256-263.

Svarin, D. (2016). The construction of 'geopolitical spaces' in Russian foreign policy discourse before and after the Ukraine crisis. *Journal of Eurasian Studies* 7 (2016), str. 129–140.

Thalis, A. (2018). Threat or Threatened? Russia in the Era of NATO Expansion. *The Australian Institute of International Affairs* 3. 6. 2018 (<http://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/threat-or-threatened-russian-foreign-policy-in-the-era-of-nato-expansion/>, 6. 11. 2019).

Tür, Ö (2000). Nato's Relations With Russia And Ukraine. *Middle East Technical Univesity, Department of International Relations*, June 2000, str. 1-46.

Wendt, A. (2003). Why a World State is Inevitable. *European Journal of International Relations* Vol. 9(4), str. 491–542.

Willis, J. (nedatováno). A Comparative Theory Analysis of Defensive and Offensive Relism. *Troy University* (<https://www.slideshare.net/JoshWillis10/comparative-theory-analysis-of-defensive-realism-and-offensive-realismfinal>, 14. 9. 2019).

Wolff, A. T. (2015). The future of NATO enlargement after the Ukraine crisis. *International Affairs* 91: 5 (2015), str. 1103–1121.

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

Projekt diplomové práce

Příčiny Ukrajinské krize

Jméno: Aneta Bartáková

Vedoucí práce: Aliaksei Kazharski, Ph.D.

Studijní obor: Bezpečnostní studia

Rok odevzdání: 2018/2019

Výzkumný problém

Ukrajinská krize v současné době definuje bezpečnost prostředí v Evropě. Stejně tak krize velmi negativně ovlivňuje bezpečnost celosvětovou, zejména v oblasti energetiky, snižování počtu jaderných zbraní, regionálních konfliktů, zbrojení, ale i ekonomiky. I když je pravdou, že tento konflikt může být do velké míry vnímán jako novodobý boj mezi Východem a Západem (Demir 2014: 505), neměl by být vnímán pouze „černobíle“. Cílem této práce tedy bude podat obraz příčin Ukrajinské krize, a to v širším kontextu, než je obecně interpretován napříč jednotlivými médii. Společnost, ve které žijeme je, ať už si to připouštíme či nikoliv, definována interpretací událostí hlavních mocností (především USA). Z tohoto důvodu je Ukrajinská krize vnímána primárně jako chyba Ruska. Cílem méj diplomové práce bude tento pohled alespoň částečně narušit. S využitím ofenzivně realistického rámce tak představím Ukrajinskou krizi v zcela novém světle. Budou zkoumány motivy jednotlivých aktérů konfliktu, a to především Ruska, ve snaze představit tyto motivy ne jako primárně útočné, ale do jisté míry i obranné.

Jsou to právě realismus a liberalismus – dvě dominantní školy v rámci mezinárodních vztahů. Ale jak už bylo zmíněno výše, západní mocnosti využívají k interpretaci veškerých událostí pouze liberální hledisko. Vše je tak motivováno prohlubováním vzájemné závislosti, šířením lidských právě atp. Realistický úhel pohledu tak zůstává poněkud upozaděm, což je hlavní důvod proč do tohoto rámce bude tato práce zasazena.

Výzkumné otázky

K naplnění výše zmíněného cíle mi budou sloužit následující výzkumné otázky. Ty jsou strukturovány následovně zejména z toho důvodu, aby mi umožnily zachovat celý text více organizovaný a strukturovaný. Primární výzkumná otázka je tak ještě dále rozvedena o dva pod-body, které blíže specifikují konkrétní aspekty problému.

- Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit hlavní příčiny vypuknutí konfliktu na Ukrajině?
 - Jaký aktér je dle ofenzivního realismu odpovědný za vypuknutí konfliktu?
 - Jak lze z pohledu ofenzivního realismu vysvětlit motivy jednání klíčových aktérů (tj. Ruska, EU a USA)?

Struktura práce

Jak už je patrné z výzkumných otázek uvedených výše, celá práce bude zasazena do ofenzivně realistického rámce. Proto bude práce rozdělena do dvou hlavních částí, přičemž první část – teoretická, se bude v první řadě věnovat vymezení klíčových pojmů, a následně ofenzivně realistické chápání konfliktů, od jejich příčin vzniku až po vysvětlení jednání jednotlivých aktérů v průběhu konfliktního cyklu.

Teoretická část bude postavena především na tvorbě Johna Mearsheimera. Klíčovým dílem tak bude kniha „*The Tragedy of Great Power Politics*“, kde autor představuje zcela nový úhel pohledu na mezinárodní systém, jinak známý jako tzv. ofenzivní realismus.

Jeho učení přímo navazuje na tvorbu K. Walze, v mnohém přejímá jeho myšlenky, nicméně dále je rozvádí a reformuluje. Waltzův defenzivní i Mearshemierův ofenzivní realismus jsou teorie strukturální, kdy obě předpokládají, že jednání států v rámci mezinárodního systému je podmíněno jeho strukturou. Posléze se ale obě teorie rozcházejí v tom, jaký má tato struktura na mezinárodní systém vliv. Mearsheimer tvrdí, že Waltzovy myšlenky, které staví na předpokladu, že k zachování moci a přežití stačí využívání tzv. defenzivních strategií čili balancování moci ve snaze zamezit posílení moci jiného státu na úkor oslabení naší pozice v mezinárodním systému, jsou nedostatečné. Mearsheimer tvrdí, že k zachování naší moci je třeba využívat tzv. ofenzivních strategií, kdy je cílem agresivní maximalizace moci. Jinak řečeno – „*Státy, chtějí-li přežít, by se neměly řídit imperativem „zabránit vzestupu cizího hegemonu“, ale „stát se co nejdříve hegemonem“*“ (Beneš 2009: 33-34).

Druhá část práce – analytická, bude přímo navazovat na část přechozí. Cílem této části bude veškeré teoretické znalosti aplikovat na konkrétní případ, tj. na Ukrajinskou krizi, a následně zodpovědět všechny výzkumné otázky. Výsledky zkoumání poté budou shrnuty v závěru celé práce.

Analytická část této práce bude vycházet primárně z odborných článků, věnujících se této problematice. Dále budou využity oficiální dokumenty a prohlášení hned několika klíčových aktérů konfliktu, tj. Ruské federace, Ukrajiny, Severoatlantické aliance, Evropské Unie a Spojených států amerických, aby dokládaly jednotlivé motivy jednání. Jako doplňkový zdroj budou využity články a rozhovory z tištěných médií nebo adekvátních internetových portálů, a to především ve snaze docílit komplexního pohledu na tento konkrétní případ.

Nástin struktury práce:

1. Úvod
2. Konflikt
 - 2.1 Definice konfliktu
 - 2.2 Příčiny vzniku
 - 2.3 Motivy jednání aktérů
3. Ukrajinská krize
 - 3.1 Nástin průběhu konfliktu
 - 3.2 Příčiny vzniku konfliktu
 - 3.3 Motivy jednání aktérů v průběhu konfliktu
4. Závěr

Seznam využití literatury

Beneš, V. (2009). Realismus In: Barša, P. (ed.): *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: SLON, 30–59

Demir, S. (2014). THE EFFECT OF UKRAINIAN CRISIS ON GLOBAL SECURITY, *BİLGESAM* (http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-148-2014122610guvenlik_kongresi_bildirileri-33.pdf, 27. 12. 2018), s. 505-517.